

Szerző
Ács József

Dátum
2026. ápr. 01.

ESSZÉ

ARROBORI

A TECHNOKRATA MÁKONYTÓL A SÖTÉT FELVILÁGOSODÁSIG

[ARROBORI]

Farkas Attila Márton ARROBORI című könyve 20 évvel ezelőtt jelent meg, most ezzel a címmel rovatot indítottunk, amelyben szerzőink a könyvhöz kapcsolódva mai jelenségekre reflektálnak

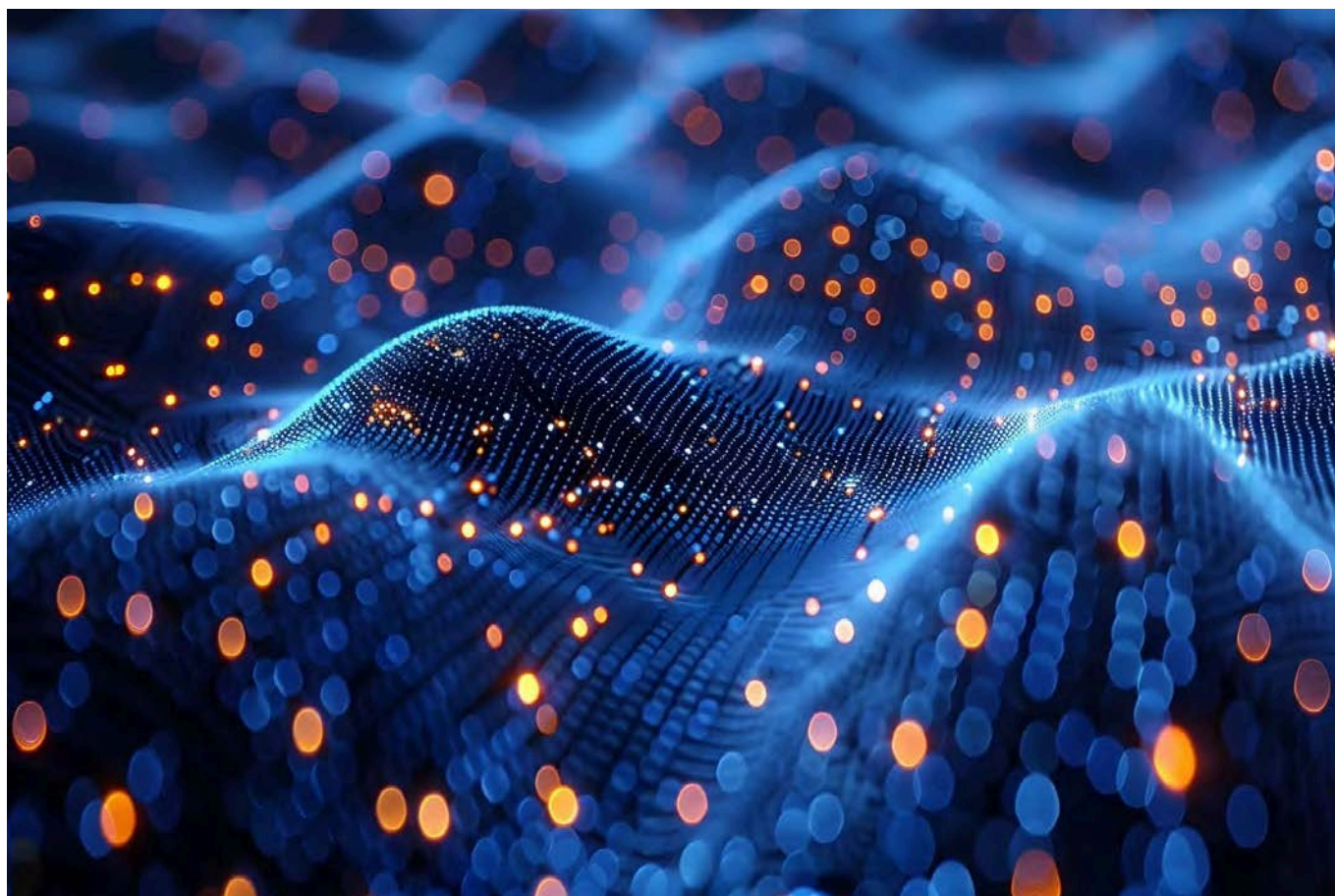
Farkas Attila Márton (FAM) húsz éve megjelent *Arrobori*jának célja a rendszerváltás utáni magyar politikai közbeszéd gondolkodást helyettesítő paneleinek leltározása és osztályozása volt.

Tíz évvel korábban jelent meg az előzményeket felvonultató, történeti szöveggyűjteményként olvasható *Szenzáció* című kötet, alcíme: *a XX. század a magyar napisajtó címlapjainak tükrében*. Nem áll másból, mint 1900 és 1990 közötti címlapok fakszimiléiből. Csüggesztő olvasmány. Nem a szalagcímek hanghordozása bántó, hanem a mindenkori megrendítő tájékozatlanság afelől, mi is történik tulajdonképpen.

Az utókor jogosulatlan fölénye és önhittsége ellen egyetlen védekezésünk csak a szigorú önkritika lehet. Hiába más a jelenkor technikai környezete és a mai nyilvánosság szerkezete, hiába van a kezünk ügyében számtalan ismeret, a sajtó, a közbeszéd és a mélyben zajló folyamatok közti távolság mit sem csökkent.

1914 augusztusában, az első világháború kirobbanásakor – amikor még csak Szerbia megbüntetéséről volt szó – mindenkin izgatott várakozás lett úrrá. A híresen éles szemű és még élesebb nyelvű Karl Kraus hallgatott. 1914 novemberében tudta először összefoglalni a háborúval kapcsolatos nézeteit az *Ebben a nagy időben* című írásában:^[1] „... ebben az időben, amikor épp megtörténik, amit el sem tudtunk képzelni, meg kell történnie annak, amit már el sem lehet képzelni, és ha el tudnánk képzelni, akkor nem történne meg... ne várjanak tőlem saját szót.”

Túl nagy a zaj, mondja Kraus. Átléptünk az egymást gerjesztő szavak és a tettek korszakába. „A képzeletszegénység birodalmában a tollakat vérbe, a kardokat tintába mártják... Aki tetteket ígér, megszegényíti a szót is és a tettet is, és kétszeresen megvetendő... Akiknek nincs mit mondaniuk, elvégre a szavak helyett most már beszéljenek a tettek, azok folyamatosan beszélnek. Akinek mondanivalója van, lépjen elő és hallgasson!”

Ma is csábító ajánlat.

Dulakodás a féligazságok bozótjában

A második világháború után – gazdag példatár birtokában – kijózanító tárgyilagossággal írták le a propaganda szociológiai jelenségét és szerepét a technikai civilizáció keretei közt működő mediatisált tömegtársadalom egyben tartásában. A téma egyik alapművének [2] szerzője, Jacques Ellul állásfoglalása szerint a propaganda, bár a tömegtársadalom kialakulása óta mint szociológiailag is megragadható jelenség szükségszerű, ugyanakkor az ember szabadsága, az ember személyiségének integritása ellen intézett támadás. Könnyű rá legyinteni, nehéz tőle megszabadulni.

A propaganda igazi terepe, mutatja ki Ellul, nem a hazugság, hanem a féligazság.

az elutasított negatív lenyomata

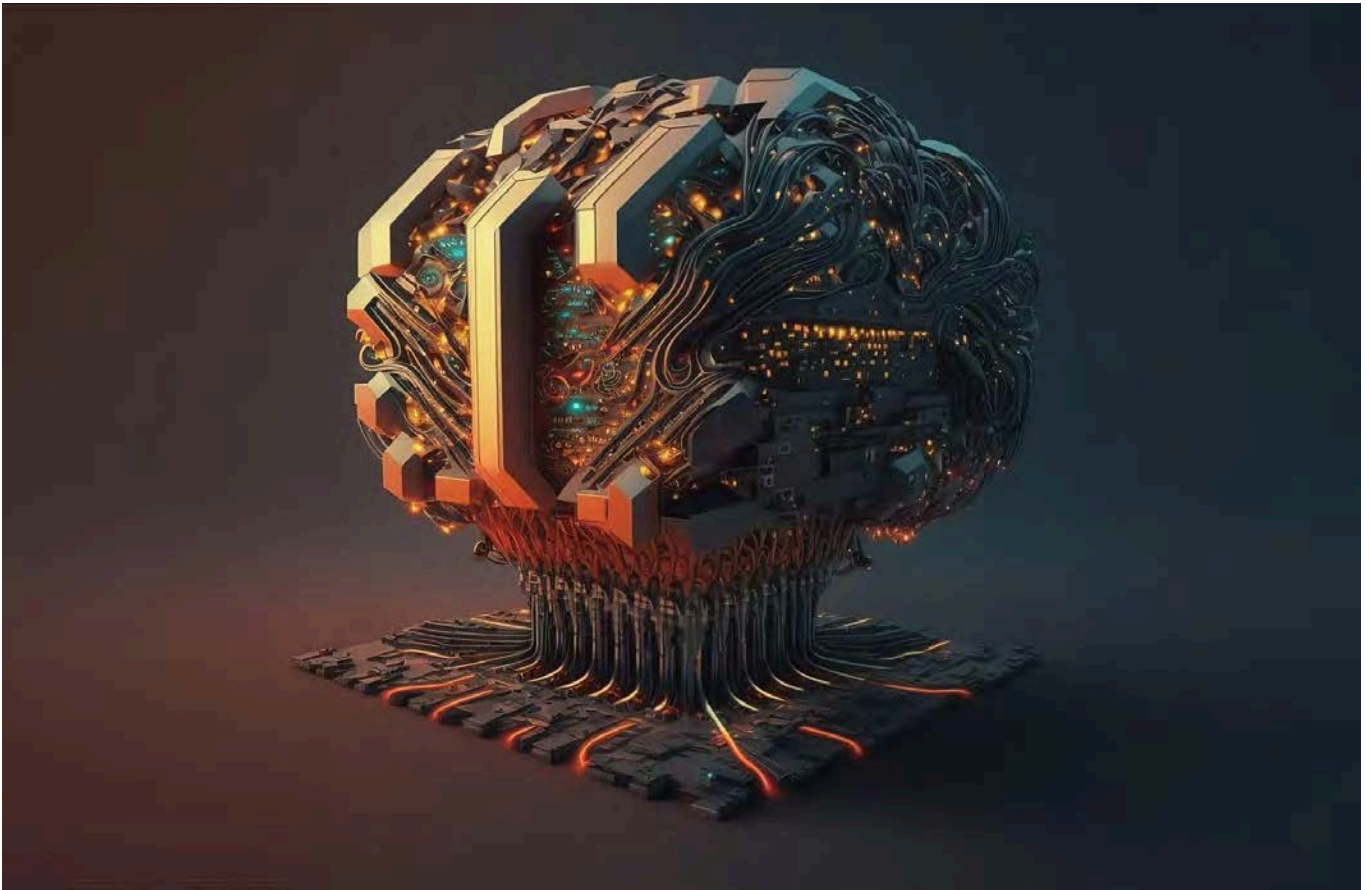
Mint FAM írja könyve bevezetőjében, a tényszerűen igazolható mögött is lehet „hamis az intenció, hamis a kontextus, hamis az alapállás”. Ezért azzal az egyszerű eljárással, hogy a logikai ellenpólusra helyezkedünk, a hamisságtól nem tudunk megszabadulni. Ha nem vigyázunk, az elutasított negatív lenyomatává válhatunk.

Nincs könnyű dolgunk. Ami legszűkebb személyes szféránkon, közvetlen tapasztalataink világán túl terül el, arról általában különféle propagandától átítatott forrásokból értesülünk. Innen érthető Ellul meglepő kijelentése: a propaganda ártalmas hatásainak leginkább kitett csoport az, amelyik a legtöbbet áztatja magát e források zavaros vizében: az értelmiség.

FAM *Arborja* ebben az értelemben: *forráskritika*.

A diktatúrák monolit tájékoztatási rendszeréből nézve persze már az is ünnepelni való véleményszabadság, ha több különböző propaganda vesz körbe minket, amelyek közül – úgymond – választhatunk. Ellul korántsem látja ilyen rózsásan a helyzetet. Az egymást keresztező propagandák világa egyfajta háborús közeget teremt. Igazolódik a régi közhely: a háború első áldozata – az igazság. Az ellentmondások tengerén hánykolódó emberekben tovább nő a belső feszültség, a biztonság és bizonyosság iránti vágy. Aki kapaszkodót keres, hamarosan kiköt valamelyik előre gyártott cölöp mellett.

Felülni a propagandának: egyfajta kompenzáció. Elveszettségünk ellensúlyozása magunkra öltött hamis fölénnyel és az érdemi cselekvés illúziójának megteremtésével. A felnövekvő generációk szemében az egyik legvonzóbb szerep az influenszeré. Ő az, aki folyamatosan osztja az észet, megmondja a frankót, és sosem tanácstalan: ellentéte a kiszolgáltatottan sodródó senkinek, akinek csekély fáradsággal gondolhatjuk magukat.

A másik probléma: könnyű azt mondani, hogy ne üljünk fel a propagandának, de a közvetlen tapasztalati világunkon túli történéseket – ha akarjuk, ha nem, – fel kell valahogy dolgoznunk, valamilyen viszonyt mégiscsak ki kell alakítanunk hozzájuk. Valamilyen képet kénytelenek vagyunk felépíteni a világról. Vegyünk-e fel, mondjuk, svájci frank hitelt? Mindenki a világ benne élő reprezentációja szerint cselekszik. Még a jelent elutasító, mindentől elhatárolódó eszké-
pistának is van világértelmezése, sőt, nagyon is határozott véleményt formál, elvégre egész életrendet épít rá.

Másként tájékozódunk, ha tudatában vagyunk a ténynek: többféle propagandától sűrűn átszótt térben mozgunk. Egyrészt állandó forráskritikát kell gyakorolnunk, másrészt önismeretre van szükségünk, hogy azonosítsuk a propaganda célkeresztjébe állított félelmeinket, reményeinket, és tudatosítsuk a megcélzás tényét.

Könnyű keresztüllátni az állami tévéhíradó nyilvánvaló mesterkéltségén, ahogy a sűgőgépet bámuló hírolvasó mindent szavanként a néző szájába rág. Kezdetleges, mert leplezetlen. Kilóg a lóláb. Sokkal nehezebb tetten érni a kifinomult propaganda sűgőgépét. Főleg, ha nem a fűlűnkbe beszél, hanem belűlről szólal meg, s a véleményűnket ismétli.

a kívánt viselkedés

Ellul másik figyelmeztetése: a propaganda célja a közhiedelemmel ellentétben nem az, hogy valamilyen eszmét, elgondolást, narratívát, ideológiát űltessen el az emberek fejébe, hanem hogy

előidézze a kívánt viselkedést. A szellem, a gondolati tartalom csupán eszköz. A kívánt viselkedés éppúgy lehet egy termék megvásárlása, egy szavazat leadása, mint az engedelmes megjelenés a sorozáson, majd felkapaszkodás a frontra induló vasúti szerelvényre, virágcsőben, a kipirult arccal integető családtagok sorfala közt.

Ha a gondolati tartalom a propagandának nem lényege, csupán eszköze, akkor, ha lejárt a szavatossága, eldobható, lecserélhető – sőt, modern technikáról lévén szó, melynek egyetlen mércéje a hatékonyság, időnként eldobandó, lecserélendő.

Átmenet az arboriba

A világpolitikát 2025-től igencsak felkavarta Donald Trump második elnöksége. Többször tréfálkozott azzal, hogy Kanada jól tenné, ha jelentkezne az USA 51. tagállamának, és megszüntetnék végre a térképen azt a nevetséges és természetellenes vízszintes vonalat. 2026 januárjában „visszafoglalta Venezuela olajiparát”, majd a davosi Világgazdasági Fórumon is megismételte korábbi kijelentését, hogy az Egyesült Államok igényt tart Grönlandra. Mark Carney, aki a fedezetlen hitelpénz jelenlegi rendszerét működtető (BIS, IMF, Világbank központú) bankárelit magas rangú tagjaként lett Kanada miniszterelnöke, nagy port felvert davosi beszédében beismerte, hogy a kereskedelem és a nemzetközi jog korábbi rendje csak hasznos, de hazug retorika volt. Most azonban a leplezetlen erő korszaka következik.

Nincs ebben persze semmi új. Ez Kosztolányi „becsületes városa”: „A sugárúton fényesebbnél fényesebb üzletek. Egy tükrös kirakatban ezt olvastam: *Lábrontó cipők. Tyúkszem, tályog szavatolva. Több vevőnk lábát amputálták.* Színes, szemléltető kép mutatta, amint az ordító áldozat lábát két sebész óriás acélfűrészszel nyiszálja le tőből, s vére piros pántlikákban csorog lefelé.

– Ez tréfa?

– Szó sincs róla.

– Aha. Törvényszéki ítélet kényszeríti a kereskedőt, hogy így bélyegezze meg magát?

– Dehogy – legyintett Esti megvetően. – Ez az igazság. Értsd meg: ez az igazság. Itt az igazságot senki se rejti véka alá. Az önbírálat ebben a városban oly magas fokra hágott, hogy ilyesmire nincs többé szükség.”[\[3\]](#)

Carney davosi beszédében egyrészt ellenállást hirdetett az Egyesült Államok fenyegető erőpolitikájával szemben, másrészt bejelentette ennek az erőpolitikának a világekorszakát. Aki a nyilvánosságnak szánt megfogalmazásokat még komolyan veszi, az elegáns bankárban akár a hős szabadságharcost is tisztelhetette – igaz, nem túl sokáig: az Irán elleni amerikai csapások után sietve biztosította az Egyesült Államokat, támogatja az „atomfegyver előállítására készülő” ország elleni önhatalmú fellépést.

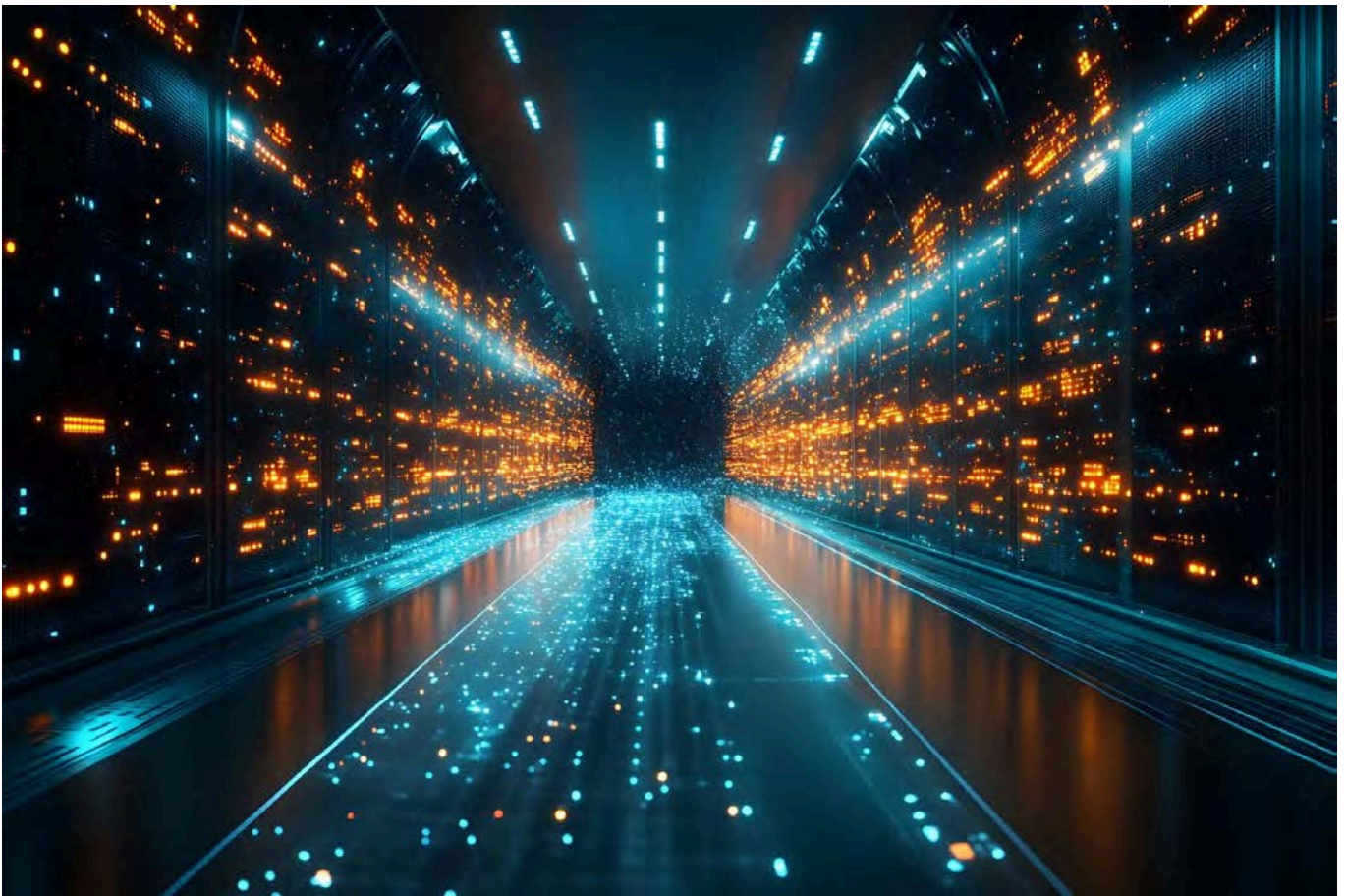

ámokfutás

Nemcsak történelmileg, de a jelenre alkalmazva is kétséges az a zszurnalisztikus megközelítés, amely az eseményekben csak egy-egy hatalomtól megrészegült pszichopata, úgynevezett „diktátor” ámokfutását látja. Reálisabb képhez jutunk, ha feltérképezzük a „diktátorokat” pozíciójukba emelő érdekcsoportokat és a történeti előzményeket.

Kétségkívül érdekes pillanat, amikor az egyik szisztéma átadja helyét a másiknak. Mint vágott seb, mely hamarosan bezárul, összeforr. Ki akarna belepillantani, sőt, vájkálni benne?

Hamvas esszéjében a bennszülött így foglalja össze a helyzetet a külföldről érkező idegenek: „Régebben paotában éltünk, de az megbukott. Azóta egész életünk az arbori jegyében áll, és az országban arboriális virágzás tapasztalható.” Könnyű behelyettesíteni ide a rendszerváltást vagy 2010-et, ezért más példát hozok.

A *paota*, az áltudományos hittételeit lobogtató klímaideológia[4], úgy látszik, már eleget üldözte az ember termelte szén-dioxidot: most éppen visszahúzódban van. Az IPCC ugyan működik tovább, csorgatja a tápoldatot a klímakutatás eutrofizálódott állóvizébe[5], de a globális elit magaslatain új szelek fújdogálnak. Bill Gates, aki 2010-ben még szükségesnek tartotta a globális felmelegedés lassítását célzó programok kidolgozását, és maga is finanszírozott kísérleteket, mi lenne, ha – persze csak végszükség esetén! – napsugárzást elnyelő por légkörbe juttatásával hűtenénk a Földet, 2025 végén, immár a globális egészségügy (értsd: gyógyszer-, azon belül is főleg a vakcinaipar) nagy befektetőjeként (sőt önjelölt irányítójaként) már úgy látja, a klímaváltozás korántsem fenyegeti pusztulással az emberiséget: „Sajnos, a végítélettel fenyegető jóslatok miatt a klímaközösség nagy része túlságosan a rövid távú kibocsátási célokra koncentrál, és ez elvonja a forrásokat az életminőséget javító leghatékonyabb intézkedésektől. Újra arra kellene összpontosítanunk, ami még a kibocsátásnál és a hőmérséklet-változásnál is fontosabb: az életminőség javítására.”[6]

Sajnos. De mi állhat az irányváltás mögött?

Annyi feldereng, hogy az *arboriális virágzás* az új generáció felfogásában aligha nélkülözheti a mesterséges intelligenciát. Ezzel Gates tisztában van. A társadalomirányítást magasabb szintre emelő intelligens adatközpontok működtetése pedig nem az energiatermelés mérséklését, hanem jelentős felfuttatását igényli.

De lehet, hogy még ennél is többről van szó.

A technokrácia egykor

FAM *A technokrata mákony* című esszéjében [7] az ideológianélküliség ideológiájaként mutatja be a „szakértők” kultuszát. Eszerint a világ működtetése merőben technikai feladat, ami nem tűri a hozzá nem értők okvetetlenkedését. A politika egyszerűen feloldódik a technológia üzemeltetésében.

szakemberi látásmód

„Vigasztaljon bennünket, hogy tiszta technokrácia, a szakemberek kizárólagos uralma sohasem valósulhatna meg. Hogy miért? Éppen a szakemberi látásmód miatt. A Fachmann ugyanis csak a részt látja és a rész által lát, ezért csupán a részt tudja képviselni, márpedig a társadalom szervezése és vezetése – de még egy adott területé is – komplex látást, mondhatni „holisztikus” gondolkodást követel. A szakember így mindenkor csak eszköze lehet a hatalomnak. A technokrata szerep csupán sokaknak tetsző mez, illetve ideológiai trükk, s ami technokráciának tűnik, csupán az uralkodó elit érdekeinek nagyon is elvek szerinti, értékalapú képviselete.

Nem valóságos, hanem ál-technokrácia.”

Nálunk kevésbé ismert, hogy az Egyesült Államokban a Fachmannok a harmincas években *technokrácia* néven mozgalmat alapítottak, ami meglepően elterjedt, sőt, divatossá vált. Az egyenruhás szakemberek a gazdaság (és ezen keresztül persze a társadalom) tudományosan megalapozott irányítását szerették volna megvalósítani. Az évtized végére a nagy gazdasági válság kiváltotta elégedetlenség légkörében legalább százazres tagságot toboroztak, zömükben fiatal mérnököket, egyetemistákat. Szimbólumuk, a monádnak nevezett, hivatalosan cinóberpiros és krómszürke, jin-jangra emlékeztető alakzat a termelés és a fogyasztás egyensúlyát jelképezte.

newsinteractives.cbc.ca

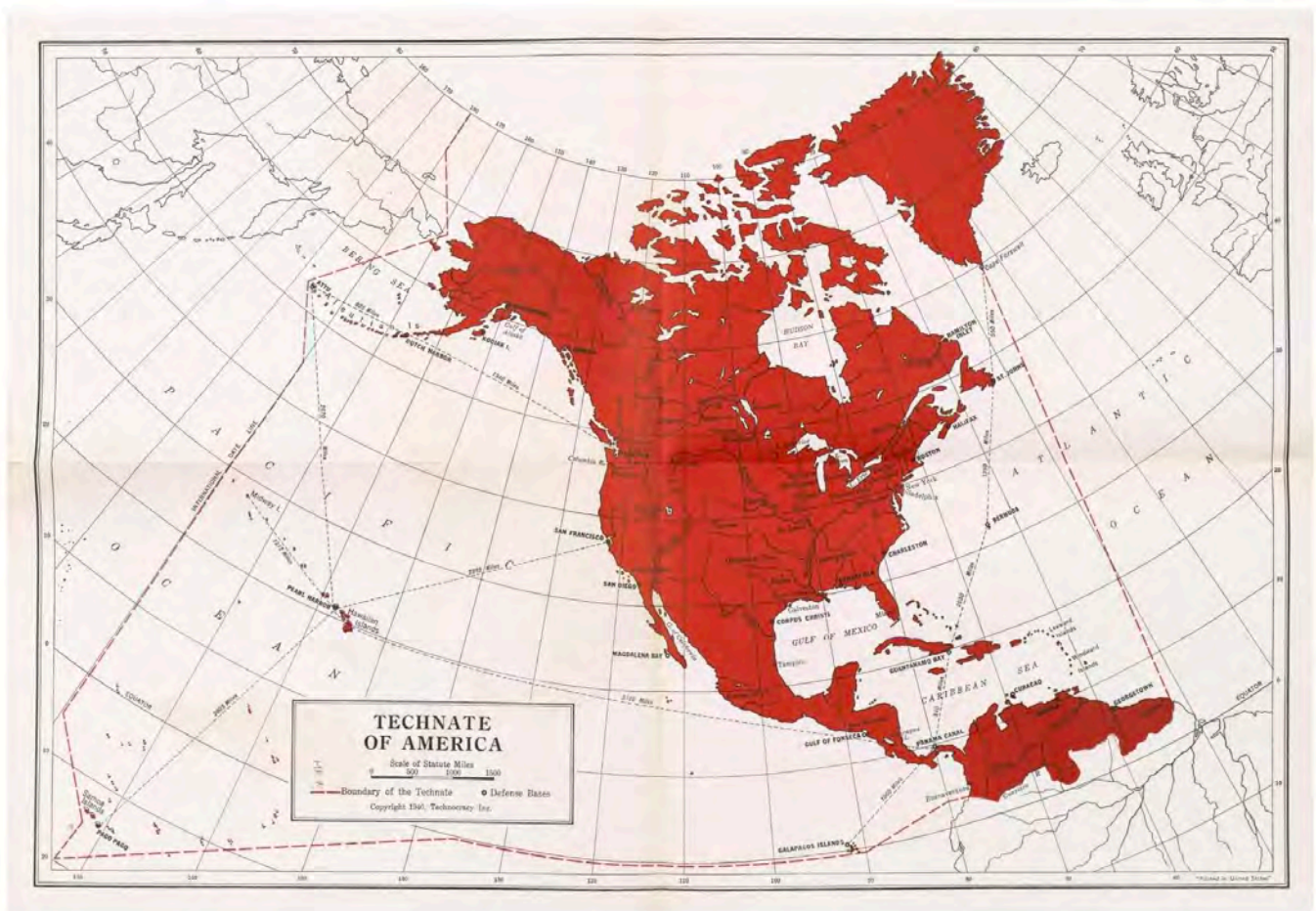
Saját lapot, tanfolyamokat indítottak, látványos gyűléseik a nemzetiszocializmus vagy a fasizmus külsőségeit idézték. Meggyőződésük volt, hogy a természettudományok és a társadalomtudományok egyesíthetők, mégpedig az ő égiszük alatt. Határozottan szembefordultak a hagyományos politikával, a demokráciával és a kapitalizmussal. Egyrészt John D. Rockefeller tételét visszhangozták, hogy a verseny bűn, mert ugyanarra a feladatra erőforrásokat pazarolva párhuzamos megoldásokat fejleszt, másrészt leporolták Saint-Simon utópikus szocializmusát, mely a tudományosan irányított jóléti rendszerben látta a korproblémák megoldását. A kommunizmust túl konzervatívnak, politikai alapúnak és megalkuvónak tartották.

”

a nemzetállamok megszűnnek

A Howard Scott és a tudományosságtól messze álló kőolajcsúcs-elmélet későbbi kidolgozója, Marion King Hubbert vezetése alatt működő mozgalom nem megreformálni akarta a kapitalizmust, hanem lecserélni egy profitszempontra nélkül működő központosított tervgazdaságra. Az új társadalmi alakulatot a *technátus* szóval jelölték, ennek első megvalósulását az amerikai kontinensen látták lehetségesnek, mivel azt a természeti erőforrások és a terület természetes határai független, önfenntartó földrajzi egységgé teszik. A technokráciában nincsenek nemzeti kormányok, a nemzetállamok megszűnnek. A technátus a mai Venezuelától egészen az Északi-sarkig terjedne, magába foglalva Közép-Amerikát a karibi

szigetekkel[8], az Egyesült Államokat, Kanadát és egész Grönlandot is. A technokrata kurzusok előadótermeinek falán, konferenciáinak háttérében állandó elem volt ez a falitérkép:[9]

A technátusban az embereknek egyenlően kiosztott, forgásbiztosított (határidővel lejáró) energiajegyek játsszák a pénz szerepét. Az energiajegyek felhalmozása egyébként is értelmetlen, mert érdemi vagyonhoz jutni nem lehet: az erőforrások, a termelőeszközök és az ingatlanok tulajdonosa és működtetője is a vezető szerv, a szakértők tanácsa. A vásárlási információkat begyűjtik, majd tervezők elemzik – a piac helyett ők biztosítják a termelés és a fogyasztás egyensúlyát. Ennek érdekében az energiafogyasztást, illetve a termelési és vásárlási adatokat is folyamatosan, valós időben mérni kell. Minden árucikket nyilván kell tartani, hol és mennyi energiával állították elő, hol és mikor adták el, rögzíteni minden egyén fogyasztását, adataival és előtörténetével együtt. Felhívták a figyelmet, hogy gépesítés, az automatizáció fokozatosan elveszi az emberek munkáját, ezért egyetemes alapjövedelem bevezetésére lesz szükség.

Az 1930-as években az effajta adatgyűjtés, -feldolgozás és megfigyelés örült és kivehetetlen ötletnek tűnhetett. Ma kevésbé.

technetronikai korszak

Zbigniew Brzezinski 1970-es könyve, a *Két korszak között*^[10] már leszögezi, hogy a történelem cselekvő alanya megváltozott: a nemzetállamok helyére „a nemzetközi bankok és multinacionális vállalatok” kerülnek, mert ezek a nemzetállami politikai koncepciókat messze megelőzve cselekszenek és terveznek. A Columbia Egyetemen politikatudományt oktató Kelet-Európa szakértő Johnson elnök, majd David Rockefeller tanácsadójaként dolgozott. Könyvében nem „posztindusztriális” vagy „informatikai”, hanem „technetronikai” korszakról beszél. Ebben a tömeget a tudományos és technikai fejlődés eredményeit kiaknázó elit közvetlenül irányítja a legfejlettebb szociálpszichológiai technikák és számítógépes elemzések segítségével – az ipari korszakból örökölt politikai struktúrák, a szakszervezetek és pártok megkerülésével. A hagyományos politikai struktúrák jelentősége a döntéshozásban azóta is folyamatosan csökken.

A technokrácia ma

A hol a mélyállam mocsarát lecsapoló megváltónak, hol narancssárga hajú, pöffeszkedő bohócnak ábrázolt Trump mögött álló fő érdekcsoport, finanszírozói és tanácsadói kör a Szilícium-völgy oligarcháit tömöríti. Köztük van a Tesla, a SpaceX, az X (a volt Twitter) tulajdonosa, a PayPal egyik kiötlője, Elon Musk, a PayPal társalapítója, a Facebook első külső befektetője és a digitális adatgyűjtéssel, megfigyeléssel, feldolgozással foglalkozó Palantir nevű cég alapítója, Peter Thiel, az első piacra dobott webböngésző egyik fejlesztője, majd fejlesztőcégek társalapítója, később a technológiai startupokba fektető Andreessen Horowitz társalapítója Marc Andreessen, illetve a mesterséges intelligencia legismertebb fejlesztőcége, az OpenAI vezérigazgatója, Sam Altman, vagy az adatbáziskezelés óriáscégének, az Oracle-nek az elnöke, Larry Ellison.

Ezek a technológiát megújító cégvezetők láthatólag támaszkodnak ugyan a klasszikus (harmincas évekbeli) technokrácia alapgondolataira, de a különbségek meglehetősen nagyok. Akkor

elsősorban a termelés és elosztás rendszerét akarták gyökeresen átalakítani. Scott és Hubbert mozgalma a Scott karizmájára épülő egyház volt, sajátos hittételekkel és jövőképpel. Egyikük sem volt abban a helyzetben, mint most Musk, Thiel, Altman vagy Andreessen. A harmincas években Scott mögött nem álltak komoly támogatók, Hubbert geológus és egyetemi oktató volt, szerény intézményi háttérüket a hozzájuk csatlakozó Walter Rautenstrauch gépészmérnök, a Columbia Egyetem professzora teremtette meg. A gondolat, hogy mérnököknek kellene irányítani a világot, különösen mérnökök körében aratott sikert, igaz, az American Engineering Council már a mozgalom korai szakaszában kijelentette, hogy az egész áltudományos átverés. De leszögezhetjük, hogy Scott és Hubbert ambiciózus tervét a papír alapú nyilvántartás és a mechanikus könyvelőgépek korában a tagok és szimpatizánsok több százezres serege ellenére sem fenyegette a megvalósulás (illetve a kudarc) veszedelme.

Könnyű belátni: más két, íróasztala fölé görnyedő fantaszta gondolatait elemezni, mint a csúcstechnológia moguljainak jövőképét. A Trump mögött felvonult cégbirodalmak erejét, strukturális hatalmát, befolyását, anyagi és szellemi erőforrásait egy napon sem lehet említeni az egyébként történeti érdekességként máig létező Technocracy Inc.[\[11\]](#) lehetőségeivel.

A mai amerikai technokrácia bölcsője: a Szilícium-völgy

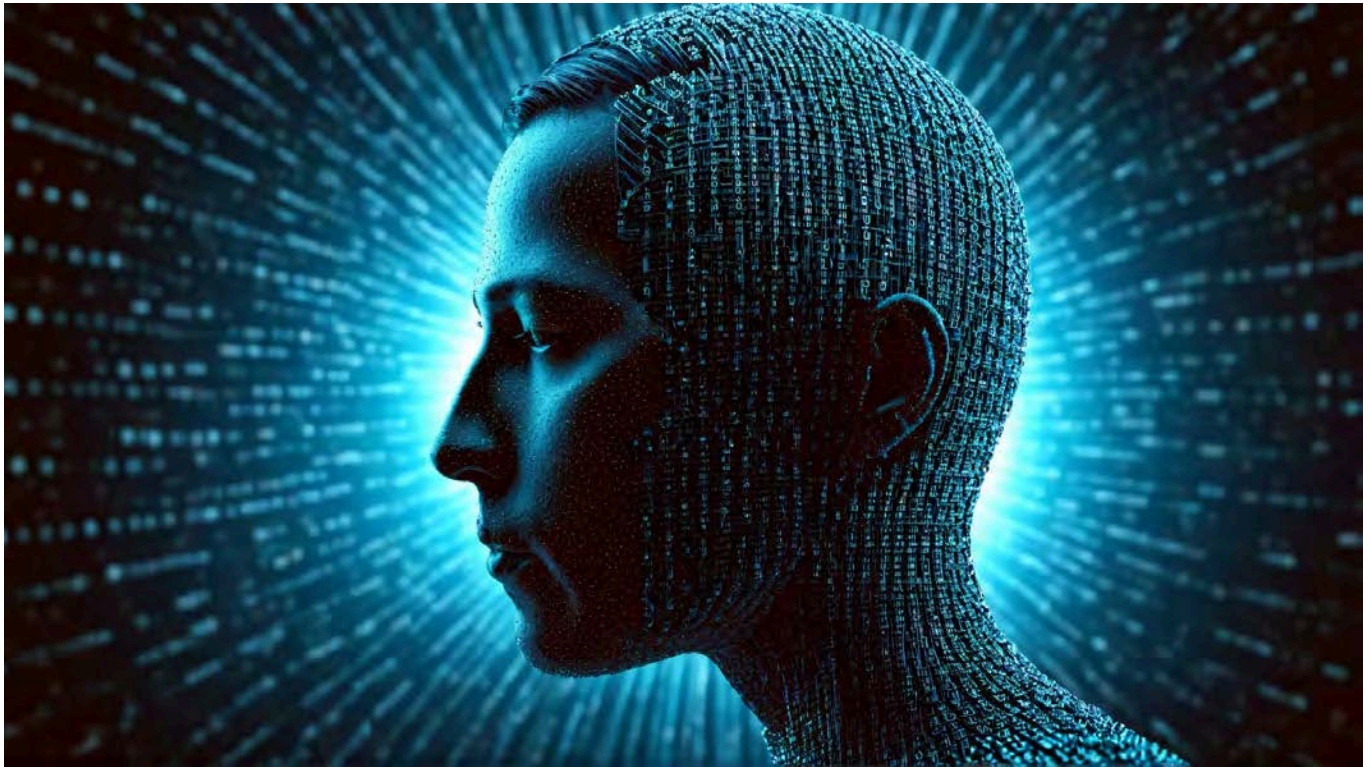
A ma Szilícium-völgynek nevezett komplexumot 1951-ben alapította Frederick Terman. A jeles tudós és szervező a II. világháború alatt a Harvardon 800 fős titkos kutatólaboratóriumot vezetett, ahol az elektronikus hadviselés eszközeit fejlesztették. Az ötvenes években egyrészt a Stanford Egyetem mérnöki karának dékánjaként az egyetem szellemi bázisára, földterületeire támaszkodott, másrészt – a Pentagon és a hírszerzés vezető szakértőjeként – a kormányzati megrendelésekre. Kapcsolatrendszere lehetővé tette, hogy kedvező feltételekkel kockázati tőkét és vállalkozásokat vonzzon a térségbe. Ezek egy része magától értetődően bekapcsolódott a katonai csúcstechnológia fejlesztésével foglalkozó kormányügynökség, az ARPA (később DARPA) munkájába is. Annál is inkább, mert a hidegháború, a nagyhatalmak közötti versengés nyomán újra megnőtt az állam, a katonai-ipari komplexum és a hírszerzés befolyása és anyagi támogatása. A területet a tranzisztorok rohamos elterjedése után, a hetvenes években kezdték Szilícium-völgynek nevezni.

kölcsönösen előnyös

A kapcsolat később sem szakadt meg. Maga az internet is katonai célú fejlesztésből (ARPANET) bontakozott ki. A Google alapítóinak első, keresőrendszerekkel kapcsolatos szakcikke[\[12\]](#) többek közt a DARPA programjának is köszönetet mond a támogatásért. A hírszerzés egyrészt nem tudta volna a titkosság fenntartásával olyan szinten finanszírozni a vállalkozást, mint az egyre gazdagabb informatikai cégek, másrészt felismerték, hogy a keresőprogramot nem a hírszerzésnek kell használnia az internet átfésülésére, inkább a publikussá tett keresőprogram felhasználói által akaratlanul szolgáltatott, a közérdeklődés szerkezetét tükröző adatokat kell kiértékelnie. Ezért szó

sem lehetett közvetlen irányításról és titkosításról, de kölcsönösen előnyös együttműködésről igen. Melyek ezek a kölcsönös előnyök? A logika továbbfejlesztése az úgynevezett közösségi média, ahol a felhasználókról a böngészési adatoknál is gazdagabb kép rajzolódik ki. A megkezdett projektek átadása és a bőkezű anyagi támogatás lehetővé tette, hogy a sok hasonló profilú vállalkozás versenyéből minőség és tőkeerő tekintetében is kiemelkedő cégek vezető helyzetbe kerüljenek a piacon, ami azzal jár, hogy szinte mindenki az ő szolgáltatásaikat veszi igénybe, ami cserébe az adatgyűjtés és befolyásolás sosem látott lehetőségeit nyitja meg.

Több tényező emelte tehát a kutatás és fejlesztés élvonalába az itt megtelepedett cégeket. Terman az ipari park (ma már kutatási parknak hívják) területén összetalálkozó technológiák és az egyetem vonzáskörében sűrűsödő tudás kölcsönhatásától várta az új ötleteket, megteremtve a gyors megvalósítás, esetleg a tömeggyártás lehetőségét is. Az elképzelés sikeresnek bizonyult.

Sötét felvilágosodás

„Könnyű összegyűjteni és nevetségessé tenni jellemzően súlytalan és hatástalan szerzők jelentéktelen orgánumban közzétett, elkapkodott gondolatait... 'Megváltáshitük' nem számol azzal, hogy a változáshoz vezető utak kikövezéséhez valójában a hatalmi- és érdekviszonyokkal, a gazdasági és kereskedelmi nyomáscsoportok természetrajzával, a szociokulturális meghatározottságokkal vagy az egyenlőtlenségi szerkezetek makacs újratermelésével kapcsolatos elmélyült és érvényes tudás birtokában kerülhetnénk csak közelebb” – írja Z. Karvalics László.[\[13\]](#)

Mit gondol hát a jövőről Musk, Thiel, Ellison, Altman vagy Andreessen? Az utca emberének nyelvén fogalmazva – miért támogatnak „okos emberek” egy „bohócot”?

Leghelyesebb, ha ezt saját nyilatkozataik, s főként tetteik alapján próbáljuk kitapogatni.

Peter Thiel 2025-ben Magyarországon járt, előadást tartott az MCC Feszten. Az összefoglaló cikk szerint: „az emberiség érzi, hogy a jelenlegi fejlődési és gazdasági modell nem fenntartható és valami másnak kell következnie. De mi lehet ez a más? Thiel keresztény értelmezésében a jelenlegi választásaink az antikrisztus, vagyis egy világkormány felállása az antikrisztus vezetésével, vagy az armageddon, tehát az emberiség teljes megsemmisülése egy nukleáris háborúban.”[\[14\]](#) Aki harmadik utat keres, mondja Thiel, azzal szembesül, hogy a tudomány és a technika fejlődése lelassult, nem felel meg a korábbi várakozásoknak. Nincsenek nagy áttörések, enélkül pedig a világ átrendeződése sem lehetséges.

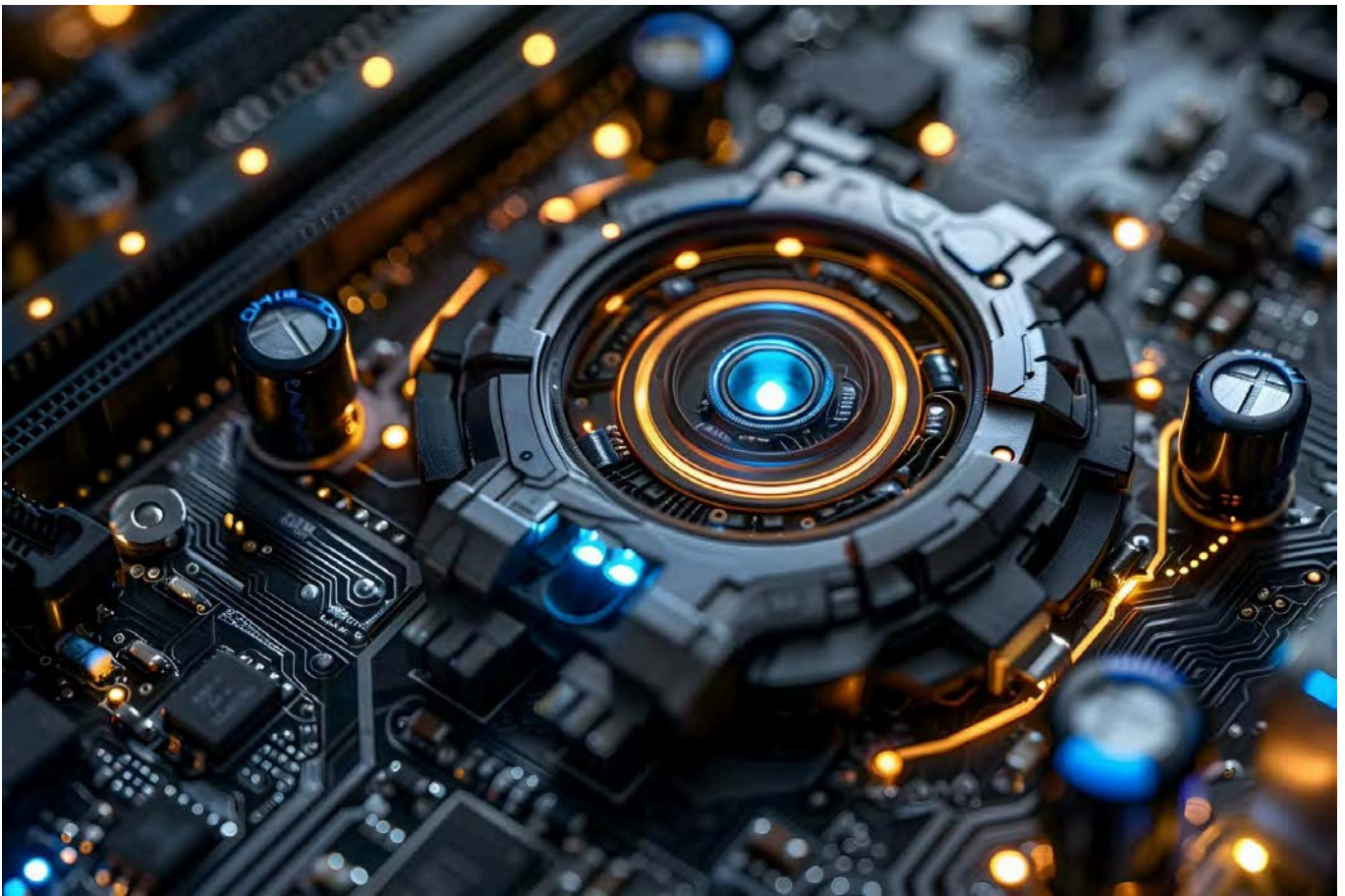
Mi lenne a harmadik út?

újreakciós mozgalom

A Szilícium-völgy óriáscégeinek vezetői társadalmi-gazdasági kérdésekben többé-kevésbé hasonló ideológiai alapról rugaszkodnak el, ennek egyik összetevője a *sötét felvilágosodás*[\[15\]](#). Nevezik újreakciós mozgalomnak is (rövidítve NRx). Alapjait 2008 körül Amerikában rakta le a matekzseni csodagyerek Curtis Yarvin szoftverfejlesztő, vállalkozó és blogger, magát a sötét felvilágosodás kifejezést a brit filozófus, Nick Land alkotta[\[16\]](#).

Land méltányolható kritikát fogalmaz meg a demokrácia ellen, ahol „a választások megnyerése túlnyomórészt szavazatvásárlás kérdése... A demokratikus politikust és a választókat a kölcsönös uszítás áramköre köti össze, amelyben az egyik oldal mind szemérmetlenebb szélsőségekbe kergeti a másikat”. Természetesen előkerül a manapság sűrűn emlegetett, alaptalanul Winston Churchillnek tulajdonított mondás: „a demokrácia elleni legjobb érv öt perc beszélgetés egy átlag-szavazóval”, amit az óvatos újságírók nyomban kiegészítenek a másik, csakugyan churchilli mondattal: „A demokrácia a kormányzás legrosszabb formája, leszámítva az eddig kipróbált összes többi.”

Nick Land, a jobboldali libertárius közgazdász Hans-Hermann Hoppét idézi: „A demokráciában a [hatalmi] monopólium és a monopolisztikus kizsákmányolás nem tűnik el. A monopolisztikus felügyelet az országot magántulajdonnak tekintő király és a nemesek helyett egy ideiglenes és leváltható gondnok kezébe kerül. A gondnok nem birtokolja az országot, de amíg hivatalban van, jogosult a saját és pártfogoltjai javára használni azt.” Land szerint: „A többpárti demokratikus rendszerekben átmeneti hatalommal felruházott politikai szereplők elsöprő erejű (és bizonyítottan ellenállhatatlan) ösztönzést éreznek arra, hogy a lehető leggyorsabban és legteljesebben kifosszák a társadalmat. Tudniillik amit nem lopnak el – „az asztalon hagynak” –, valószínűleg olyan politikai csoportok öröklők, akik nemcsak függetlenek tőlük, hanem ellenlábasaik, és ezért várhatóan minden rendelkezésre álló erőforrást ellenük fordítanak.”

Mi válthatná fel a demokráciát? Land itt nyúl Yarvin gondolataihoz: „...az állam: valamely országot birtokló üzleti vállalkozás. Úgy is kell irányítani, mint bármely más nagyvállalatot: a logikai tulajdonjogot forgalomképes részvényekre osztják. Ezek az állam profitjának adott hányadát képviselik (a jól működő állam nagyon nyereséges). Minden részvény egy szavazat, a részvényesek igazgatótanácsot választanak, amely felveszi és elbocsátja a vezetőket. Ennek a vállalkozásnak a vevői a lakosok. Egy nyereségesen irányított neokameralista állam, mint minden vállalkozás, hatékonyan és eredményesen szolgálja ki ügyfeleit. A rossz kormányzás rossz gazdálkodást jelent.

érdemi demokrácia nélkül

Ehhez a „vállalat irányította monarchiához” Yarvin szerint legközelebb a 18. századi felvilágosult abszolútizmus, a mai Hongkong, Szingapúr és Dubai áll. Ezek az államok, mondja „nagyon magas színvonalú szolgáltatást nyújtanak polgáraiknak, érdemi demokrácia nélkül. Minimális a bűnözés, és magas a személyes és gazdasági szabadság.” Tételszerűen: „a politikai szabadság definíció szerint nem fontos, ha a kormányzat stabil és hatékony”.

Land, bár nem hivatkozik rá, lényegében J. G. Frazer skót kultúranropológusnak a 19. század végén, *Az aranyágban* már megfogalmazott érveit veszi elő: a stagnálásból kivezető nagyság útja az okos gazemberek uralma – szemben a vademberek ősdemokráciájával, ahol az öregek tanácsa irányít. Ott a leglassúbb és legnehézkesebb a haladás. Az igazi fejlődés csak a gátlástan, de kreatív, többet akaró emberek megjelenésével kezdődik.

A gyorsítás programja

A harmincas évek technokráciája az új társadalmi rend jellegét egy korabeli probléma segítségével illusztrálta: a túlszűfolt villamosok nyitott peronján, lépcsőjén lógó utasok viselkedése balesetveszélyes. Hogyan számolhatjuk fel ezt a gyakorlatot? A politikai-adminisztratív válasz: rendeletet hozunk, hogy holnaptól a peron lépcsőjén utazni szigorúan tilos. A gazdasági válasz: a peron lépcsőjén utazókkal pénzbírságot fizettetni. A technikai válasz: elektromosan záródó ajtókkal felszerelt villamosok forgalomba állítása. Tanulság: a politikai-adminisztratív megoldás hatástalan, a gazdasági válasz mérsékelt hatású, a technikai válaszon viszont nem lehet fogást találni.

Land gondolkodása annyiban rokon a régi technokratákéval, hogy az idejétmúlt társadalmi formák átalakítását technikai változásoktól, illetve azok felgyorsításától reméli. Ez az előre menekülő ideológia az úgynevezett *akceleracionizmus*, melynek célja a technológiai szingularitásnak nevezett pont elérése, ahol a technika végképp kikerül az ember ellenőrzése alól (innen már egyenes út vezet az „antropocentrizmussal” szakító transzhumanizmus és poszthumanizmus különféle vízióihoz is). Az akceleracionizmus a megtartó, stabilizáló negatív visszacsatolás helyett megjósolhatatlan kimenetelű, öngerjesztő pozitív visszacsatolást, „forradalmat” szorgalmaz, melynek konkrét tartalma előre nem sejthető, valahonnan mégis tudni véljük, hogy biztosan jobb lesz, mint a fennálló. „A folyamatot nem szabad kritizálni. A folyamat maga a kritika, amely visszahat önmagára, ahogy eszkalálódik[17]” – írja Land. A logika nem teljesen új, Marx hasonlóképp érvel a szabadkereskedelem mellett, mondván, az a régi formák felbontásával, a proletariátus és a burzsoázia ellentétének kiélezésével siettetni a forradalmat. Igaz, Marx látni vélte, a forradalom hova vezet. Az akceleracionisták kevésbé. Land szerint mindenesetre a kapitalizmus önromboló működése (valójában a technikai fejlődés átrendező-felforgató hatására gondol) belülről mindennél hatékonyabban forradalmasítja a társadalmat. Felsorol néhány újítást: „a blokkláncok [az internethez kötődő elektronikus kriptovaluták mögötti nyilvántartási és kriptográfiai technika], a drónlogisztika, a nanotechnológia, a kvantumszámítógép, a számítógépes géntervezés és a virtuális valóság egyre nagyobb sűrűségben árasztja el a világot, és a mesterséges intelligencia is egyre nagyobb mértékben hatja át”.

Hogyan lehet ez a Marinetti-féle [18] szélsőséges futurista világkép reakció? A választ láttuk: csak az „okos gazemberek” erős, autoriter hatalma tud célratorően és hatékonyan cselekedni az erőpazarló, véget nem érő demokratikus viták helyett, és kellőképpen koncentrálni a fejlesztési forrásokat. A régi állam túlszabályozott, nehézkes monstrum, az új állam szigorúan kézben tartott, de a régi korlátoktól, szabályozásoktól mentes, a szolgáltatások terén egymással versengő privatizált városállamok hálózata. Egyfajta szintetikus, technicizált feudalizmus. Yarvin gondolatait 2008 körül Mencius Moldbug álnév alatt a *Patchwork: a 21. század politikai rendszere* című könyvében foglalta össze [19].

A nemzetállamok rendszerét leváltani hivatott koncepciót Balaji Srinivasan amerikai vállalkozó és befektető, az Andreessen Horowitz kockázati tőkecég egykori partnere fejlesztette tovább. A *hálózati állam: hogyan indítsunk új országot* című munkájában [20] elmagyarázza, hogy a hagyományos rendből kiszakadó enklávék hálózatának nem kell egybefüggő területet alkotnia: digitálisan kell őket összekötni. „A hálózati állam olyan közösségi hálózat, amely erkölcsi innovációt képvisel, nemzeti tudatossága, elfogadott alapítója, kollektív cselekvési képessége, udvariasságra építő személyközi viszonyrendszere, integrált kriptovalutája, intelligens társadalmi szerződéssel korlátozott konszenzusos kormánya van, közösségi finanszírozású fizikai területek hálózatával és virtuális tőkével rendelkezik, illetve blokkláncon keresztül végzett népszámlálást tart, amely igazolja, hogy megvan a diplomáciai elismertetéshez elegendő népessége, jövedelme és ingatlan-összterülete.”

A hálózati állam elképzeléséből a felületes szemlélő a lokalitás megbecsülését is kiolvashatja. Megvalósítása azonban épp az ellenkezőjét feltételezi.

a jövő ígérete

Egy érdekvezérelt világ működését aligha lehet lélektani okokkal magyarázni. Az óriáscégek vezetőinél nem a konkrét személyek, nem az egyéni pszichológiájuk érdekes, hanem a társadalmi mechanizmus, mely magasba emelte őket. De a Szilícium-völgy technikai-üzleti sikeresség alapján szelektált új oligarchái számára – érthetően – az ipari parkok, fejlesztőközpontok zárt, beszűkült világa, elmélyült munkát támogató tökéletes infrastruktúrája az otthonos közeg, mely ráadásul a jövő ígérését hordozza. Ami azon túl terül el, azzal sokkal kevesebbet foglalkoztak. A hagyományok érzelmekkel, emberi szempontokkal átszőtt óvilága: az oblomovi lassúság, a definiálatlanság, a szerves élet kissé tohonya kibontakozásának területe, ahol más számít értéknek, mint a tőzsdén vagy a robotlaborban, amint azt Kiss Lajos András *A lustálkodás védelmében* című tanulmány-sorozata tárgyalja. [21] A csúcs-technokratákat vagyunk elszigeteli az alsóbb néposztályoktól, s a tágabb valóságtól is. Ez pedig éppúgy rányomja a bélyegét – a saját tevékenységüket igazoló – gondolatvilágukra és társadalmi vízióikra, mint saját – egyetemesnek feltüntetett – érdekeik.

Nem megreformálni, nem is forradalmasítani akarják a jelenlegi társadalmi rendszert, hanem már most *megkezdeni a jövőt*. Párhuzamos (az ő szemszögükből otthonos) technicizált világot építeni, mely az óvilág küszöbön álló elkerülhetetlen összeomlása után is talpon marad. (A régi világnak nem a kizsákmányolás, hanem a túlszabályozottság, a demokratikus döntésképtelenség és pazarlás okozza a vesztét.) A tehetősek túlélő-világának építése a hálózati állam területfoglalásaival és csomópontjainak létrehozásával kezdődik. Az amúgy is pusztulásra ítélt óvilág tiltakozásával pedig értelemszerűen nem kell törődni. Ez a perspektíva és magatartás némileg az új földön új világot alapító gyarmattartóéra emlékeztet. Az őslakosság legfeljebb a javak kitermelésére szolgáló segéderő vagy eltakarítandó fejletlen, kezdetleges létforma.

A *Sötét felvilágosodás*ban a jelenből kivonulás vágya és az elitizmus mindenütt technicizálódik: nem csak úgy, hogy ebben a redukcionista világképben az emberi minőség fő értékmérője a másutt már levitézett IQ, de teret kap benne az az elgondolás is, mely a születendő gyermekek IQ-jának emelésétől reméli a társadalom színvonalának javulását, ezért különféle genetikai teszteken alapuló szűrő eljárásokkal, sőt, az emberi genomba aktívan beavatkozva kívánja megnövelni ez irányú képességeinket. Az ilyen eugenikai beavatkozásoktól persze az emberek tömegei továbbra is ódzkodnak, írja Land, egy részük tiltakozni is fog ellene, aminek előre látható következménye, hogy a feljavított génállományú elit tíz generáció múltán új alfajjá változik. Az emellett még a technikával is egybegyúrt ember [22] árnyékában az alacsonyabb rendű változat legfeljebb „élő fosszíliaként” vegetálhat tovább, mint a bioevolúcióban bizonyos szivacsok, medúzák, rákok és őshalak.

A jövőtervező fenegyerekek sci-fibe kanyarodó dolgozatait olvasva sokszor az a benyomásom, mintha kizárólag műszaki érdeklődésű, számítógépes játékokon nevelkedett fiatalok a társadalom- és a filozófiatörténet néhány fontosabb fogalmának mesterséges intelligencia készítette kivonatait a maguk megértésének szintjén átböngészve hátradőltek volna forgószekékben, hogy megállapítsák: ezek elavult termékek. Ennél ma már sokkal jobbat is tudnak csinálni. A megértés másodlagos, első az innováció. Ami néhány dologra megoldás, mindenre megoldás.

2023-ban maga Marc Andreessen is közzétette *Techno-optimista kiáltványát* [23]. Ami szépet, jót, biztatót el lehet mondani a technikáról, benne van. Kirajzolja a gondolkodásmódot, mely úgy véli, a technológia és az élet érdekei végső soron egybeesnek. Színvonala viszont egyenetlen: néhol gyengén sikerült iskolai dolgozatra emlékeztet.

„Hisszük, hogy nincs olyan anyagi probléma – akár természet okozta, akár a technológia –, amelyet ne lehetne még több technológiával megoldani.

Problémánk volt az éhínség, ezért találtuk fel a zöld forradalmat.

Problémánk volt a sötétséggel, ezért feltaláltuk a villanyvilágítást.

Problémánk volt a hideggel, ezért feltaláltuk a fűtést.

Problémánk volt a fűtéssel, ezért feltaláltuk a légkondit.

Problémánk volt az elszigeteltség, ezért találtuk fel az internetet.

Problémánk a szegénység, ezért feltaláljuk a technológiát, hogy bőséget teremtsünk.

Mondj egy valós problémát, és feltalálhatjuk a technológiát, ami megoldja...

Jelenlegi társadalmunkat hat évtizede tömeges demoralizációs kampány veszi körbe – a technológia és az élet ellen –, különféle neveken, mint például... 'fenntartható fejlődési célok', 'társadalmi felelősségvállalás'... 'technológiai etika', 'kockázatkezelés'... 'a növekedés határai'. Ez a demoralizáló kampány a múlt rossz eszméin alapul...

Ellenségünk a stagnálás.

Ellenségünk az érdem, az ambíció, a törekvés, a teljesítmény és a nagyság lebecsülése.

Ellenségünk az etatizmus, az autoritarizmus, a kollektivizmus, a központi tervezés és a szocializmus.

Az ellenségünk a bürokrácia, a vétokrácia, a gerontokrácia és a hagyományok vak tisztelete.

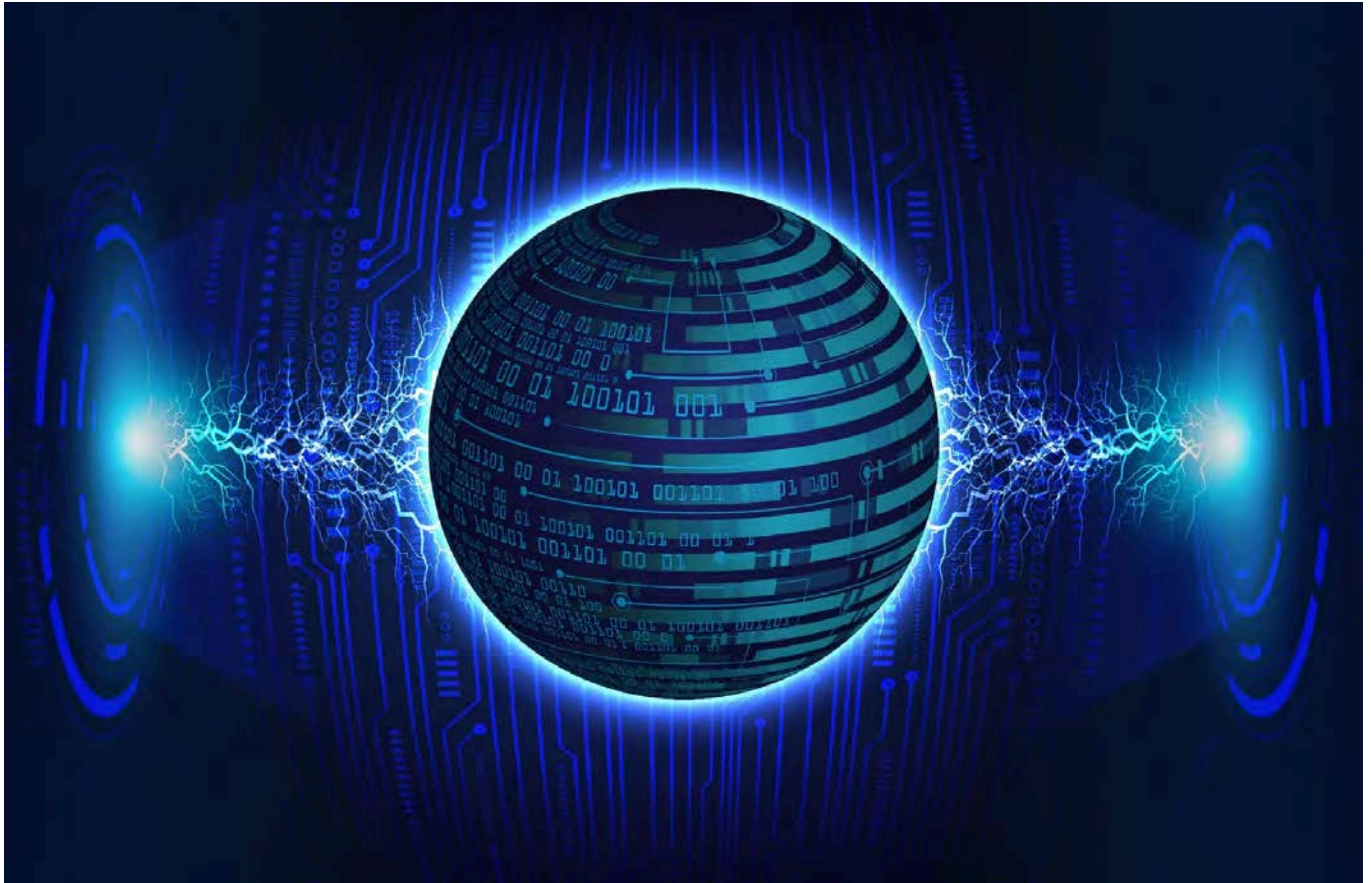
Ellenségünk a korrupció, a szabályozók hatalomátvétele, a monopóliumok és a kartellek.

Ellenségeink azok az intézmények, amelyek fiatal korukban életerősek, energikusak voltak, keresték az igazságot, de most veszélybe kerültek, elrozsdásodtak és összeomlanak – akadályozzák az előrelépést, mert egyre kétségbeesettebb harcot folytatnak létjogosultságuk igazolása érdekében, hogy súlyosbodó működési zavarai és a növekvő alkalmatlanságuk ellenére folyamatos finanszírozáshoz jussanak.

Ellenségünk az elefántcsonttorony, a mindentudó, szakértői világnézet, amely elvont elméletekben, luxushiedelmekben, társadalmi manipulációban él, elszakad a való világtól, téveszméibe zárkózik, nem választott és nem számon kérhető – Istenként játszik mások életével, tettei következményeitől teljesen elszigetelve.

Ellenségünk a beszéd- és a gondolatkontroll – George Orwell 1984-ét mind gyakrabban forgatják a szemünk láttára használati utasításként... Ha a technológiát és a piacokat ötvözzük, akkor megkapjuk azt, amit Nick Land technokapitalista gépezetnek nevezett, az örökös anyagi teremtés, növekedés és bőség motorját... Hiszünk az akceleracionizmusban – a technológiai fejlődés

tudatos és szándékos előmozdításában... Hiszünk abban, hogy a mesterséges intelligencia a mi alkímiánk, a bölcsek köve.”

Szép szavak. A tényszerűen igazolható mögött is lehet „hamis az intenció, hamis a kontextus, hamis az alapállás”. Hát még az Ember felemelésének szent eszméje mögött! Kérdés, hogy ebben a szövegben ki az a „mi”? A szerző magasztos hanghordozása arra utal, hogy a földgolyó valamennyi lakóját készül a szívére ölelni. Kár, hogy ebben a „társadalmi felelősségvállalás” demoralizáló mítosza megakadályozza. Talán mégiscsak híveihez szolt. Vagy az akcelerationista program haszonélvezőjéhez.

Hiszen vannak ilyenek. Hogy néz ki a nemes szándék és sok jótétemény a gyakorlatban? A gyorsításhoz a Szilícium-völgy elsősorban a számára hagyományosan fontos programok terén tud hozzájárulni, ezek: fegyverfejlesztés, mesterséges intelligencia, energiatermelés és biotechnológia. A legnagyobb fegyverfejlesztő kockázati tőke startup, az Anduril háborús időkre szánt modellje a katonai fejlesztés és gyártás áthelyezését javasolja a Szilícium-völgybe; ez a nagy kormányzati szerződések átadását jelenti (az óvilág monstrumai, a Lockheed vagy a Raytheon rovására), illetve a katonai kiadások erőteljes növelését, valamint az Egyesült Államok NATO-szövetségeseinek újrafegyverzését. Az elavult haditechnika ellövöldözése, elhasználása, kiárusítása az aktuális háborúban keresletet teremt az új modellek iránt.

A szigorú engedélyezési eljárások alól kiszabadult biotechnológiai startupok kutatásai gyorsabban eredményre vezetnek, mint hagyományos versenytársaké, tehát piacot szereznek, és megtérül a beléjük fektetett kockázati tőke. Hogy a kockázatos kísérleti terméket így élesben rajtunk tesztelik? Ennyi áldozatot meg kell hozni a szebb jövőért!

Megvalósítható ez? Sajnos meg. Új dolog? Sajnos, egyáltalán nem. Andreessen gondolkodására fényt vet a 2024 decemberében a maga finanszírozta sajtó egyik portálján vele készült interjú: [\[24\]](#) „Senki sem írta le, bár mindenki tisztában volt vele. Én 'egyezségnek' nevezem. Ennek az volt a lényege, hogy az ember, például én, céget alapíthat, új technológiát találhat fel... mindenki azt gondolja, milyen nagyszerű, remek sajtóvisszhangot kapunk, mindenki imád minket... aztán a karriered végén ott maradsz egy nagy halom pénzzel, amiből jótékonykods. Az lemossa rólad minden bűnödöt: gyanús üzleti mogulból erényes adományozóvá válsz... a sajtó megint imád téged... a New York Times szerkesztőbizottságában ülhetsz, a vacsorapartik látványosak... és tulajdonképpen az történt, amit én is tapasztaltam, hogy 'ők', az egészért felelős emberek ezt az alkut megszegték... Amit az elmúlt évtizedben mondtam, most már gonosznak számít... a technológiáról természetesen szintén feltételezik, hogy gonosz, a techcégekről szintén, ezek az emberek, az egész osztály gonosz, bárki, aki gazdag, gonosz... szóval lényegében úgy tűnik, hogy az egyezés, úgy ahogy van, nem működik. Tehát alapvetően az egész succot kihajították a légszilipen keresztül. Ezért aztán felmerült bennem a kérdés: oké, de ha ez nem igaz, akkor milyen világban élek, milyen szerepet játszom?”

Íme a „hamis intenció, hamis kontextus, hamis alapállás”. Maga a szöveg bizonyítja, hogy a beérkezett üzletember úgynevezett jótékonykodása nem segítségnyújtás, nagylelkű ajándékozás, hanem üzlet: a jóindulat megvásárlása. A mogul mutatóujjával kopog az asztalon, miközben körbenéz: Hol marad a vagyon mellé járó erkölcsi elismerés?

manipulatív szándék

Olvashatjuk a cégvezetők interjúit, az általuk idézett fantasztákat, de nem tudjuk, ki melyik zagyva irományból mennyit vesz komolyan, mennyi benne meggyőződés, mennyi az öncsalás, és mennyi a másokat mozgató manipulatív szándék. Megtévesztő szépelgésnek vagy öntelt fecse-gésnek minősíthetnénk az egészet, számtalan önellentmondó furcsaságán derülhetnénk is, ha nem állna mögöttük roppant tőkeerő, illetve a technika körén belül igen eredményes innováció. Ez már nem a Technocracy Inc. játszadozása, ezek a társadalom szerkezetébe beépült nyugati technológia élvonalában álló cégek vezetői és finanszírozói. Ráadásul most már az USA politikai gépezetében is jelen vannak és közvetlenül hozzáférnek az állami erőforrásokhoz. Minden eszközük megvan, hogy valóra váltsák elképzeléseiket. Hagyjuk a szavakat, beszéljenek a tettek!

Okos városállamok

A legfelszínibb, legrikítóbb jelenség: Elon Musk Mars-programja. Tény, a dúsgazdag vállalkozó anyai nagyapja [\[25\]](#) szerepet vállalt a kanadai technokrata mozgalomban. [\[26\]](#) Az unokára, úgy tűnik, ragadt valami, de a tudományos-fantasztikus irodalomból és filmekből inkább csak a fantasztikus részt értette meg. Arányérzékét nélkülöző képzelgését a lépésenként kiépítendő Mars-bázisról csak 2026 februárjában tette félre „5–7 évre” egy holdprogram kedvéért. [\[27\]](#) A Musk-féle Mars-bázisra jelenleg körülbelül annyi szükségünk van, mint humanoid robotokra. [\[28\]](#)

A SpaceX pénzén évek alatt csendben felküldött, csaknem tízezer műholdból álló Starlink-hálózat viszont Muskot globális politikai tényezővé avatta.

A Srinivasan-féle hálózati állam elvben hasonló gondolkodású egyének nemzetközi, decentralizált közössége, akik ki akarnak szabadulni a hagyományos állami keretek közül. Nagyon liberálisan hangzik. A területileg szétválasztott enklávék az internet segítségével digitálisan összefűzhetők egy újfajta politikai egységbe, amely diplomáciai elismertséget szerezhethet: ez lesz az üzleti vállalkozásként működő hálózati állam. Az internacionalista fasizmus.

A hálózati állam okos városa elvben technikailag tökéletesen megtervezett zárt rendszer, ahol a rendhagyó viselkedést, törvényszegést technikai kényszerek teszik lehetetlenné. Akinek a centralizált rend nem tetszik, a lábával szavaz: szolgáltatót vált (legalábbis Yarvin idealizált technofeudalizmusában). Kérdés, talál-e kedvére valót. De ez még mindig spekuláció, elmélet. Nézzük a gyakorlatot!

”

szabadságvárosok

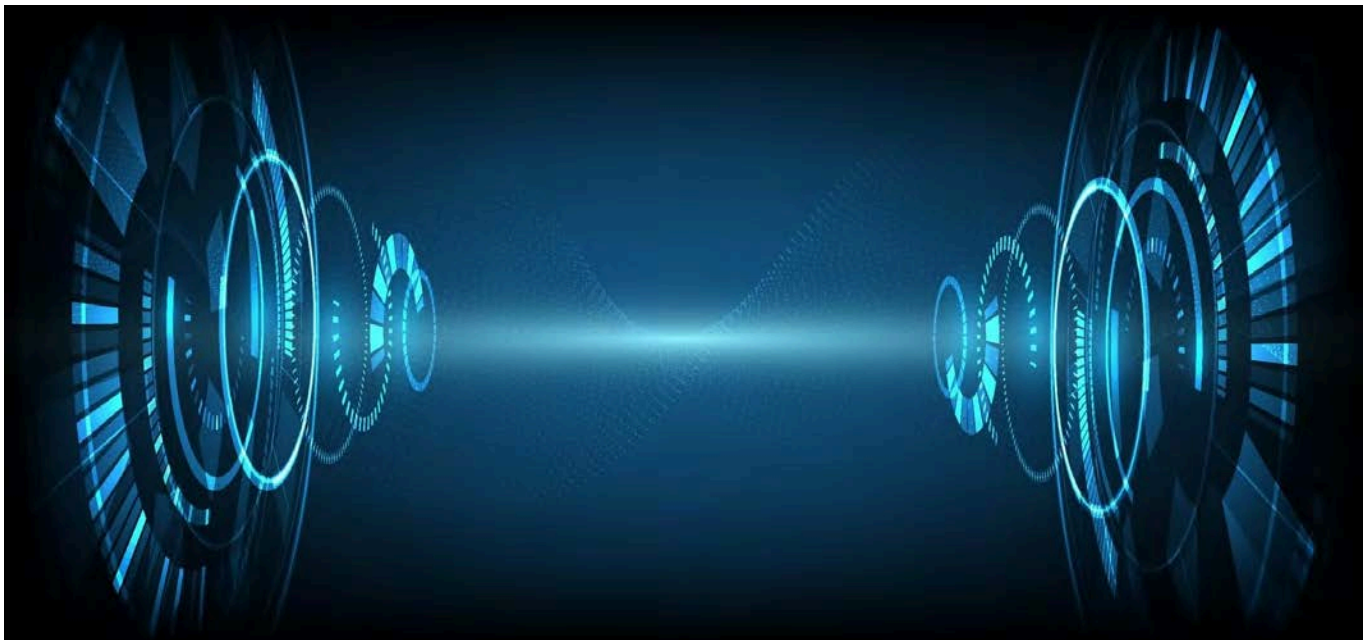
Egyes új városállamokat (Trump szabadságvárosoknak nevezi őket[29]) lakatlan vagy lakatlanná tett (vagy annak tekintett) területeken építenek fel (például a tervek szerint – megrendítően – Gázában), másokat létező városokon belül alakítanak ki.[30] Ezek a „startup társadalmak” minden esetben központilag megtervezett „intelligens városok”, a fogadó nemzetállamon belül létrejött sajátos enklávék. Vagy eleve a kínai mintára kialakított „különleges gazdasági övezetekbe” tele-

pülnek, vagy azzal egyenértékű jogokat kapnak, és mentesülnek a nemzetállami szabályozások, korlátozások (vele az adófizetés) alól. Érthető az igyekezet: a különleges gazdasági övezet az offshore bejegyzés továbbfejlesztése a területet is igénylő technológiai startupok számára. Főleg, ha állami vagy világszintű megrendelésekre is számíthatnak (mint háborúban az új, teljesen autonóm dróntechnológia fejlesztői, járvány idején a vakcinaipar). A hálózati állam e tekintetben láthatóan Kínát tekinti jó példának, ugyanakkor minden eszközzel legyűrendő vetélytársnak.

Ernst Bloch már az ötvenes években – marxista perspektívából – írta: „A világ proletárjai helyett a leggazdagabbak egyesültek, és elérhetetlenné, megfoghatatlanná válva eltűntek kívülről irányított világunkból. A privátgazdasági kisajátítás hagyományos rendszerében már el nem férő termelési, technikai és szervezeti formák nem az ellenőrizhetőbb világrend irányába mozdulnak, ellenkezőleg, a káosz felé haladva a legalizált alvilági elsajátítási formák válnak az új elit mintájává.”[\[31\]](#)

A területfoglalás nehézségei

Komoly nehézség, hogy „a jövő előrehozása”, a hálózat városállam-enklávéinak alapítása területfoglalást feltételez. Srinivasan a hálózati államot „decentralizált Cionnak” nevezi. Fő inspirálójaként a cionizmus atyját, Herzl Tivadart nevezi meg. A párhuzam világos: „a szétszórásban élő, de a vérségi kötelékre és közös hagyományra emlékező zsidóságnak nem volt se saját földterülete, se saját állama. De aztán megalapították Izraelt.” Az új városállamoknak a területfoglaláskor ugyanúgy meg kell küzdeniük az őket betolakodónak tekintő nemzetállammal és már ott élő helyi lakossággal, mint hajdan a Palesztinába érkezett zsidóknak.

A *Praxis* nevű, egyelőre csak papíron (illetve elektronikusan) létező városállam[\[32\]](#) alapítója, Dryden Brown az X-en 2024 novemberében közzétett bejegyzésében ez áll: „Gröndlandra mentem, és megpróbáltam megvenni.” A tárgyalás nem járt eredménnyel. Brown ezután Trumpba vetette minden reményét.[\[33\]](#) A fizikai területtel egyelőre nem rendelkező városállamnak saját

weboldala szerint több mint 150 ezer polgára van, az általuk alapított cégek összértéke 1117 bitcoin, ami most körülbelül 76 millió dollárt vagy 24 milliárd forintot tesz ki.

A hálózati állam nem csupán filozófia: globális politikai projekt. A kockázati tőkések úgy tervezik, földet szereznek, infrastruktúrát építenek, szuverenitást és elosztott globális hatalmat teremtenek Hondurasban, Argentínában, Nigériában, a Palau-szigeteken, a Fülöp-szigeteken, valamint Kaliforniában és Texasban. Grönland kulcsfontosságú célpont. Brazíliát, a Dominikai Köztársaságot, Görögországot, Montenegrót és más országokat is potenciális fogadóországgént vizsgálják.

barátságtalan környezet

A területfoglalás, a törvényen kívüli különleges gazdasági övezetek megalakítása sokszor korrupció, esetleg elvből vagy kényszerből „techno-optimista” politikusok segítségével zajlik. Hondurasban például csak a 2009-es katonai puccs után hatalomra jutott narko-rezsim tudta – a Legfelsőbb Bíróság személycseréi után – elfogadtatni a területen kívüliséget élvező övezetéről szóló törvényt. Így alapíthatták meg Roatan szigetén Prospera „digitális nomádokat” vonzó szuverén városállamot, ahol a bitcoin is törvényes fizetőeszköz. A törvényt maga az elnök, Juan Orlando Hernández szorgalmazta leginkább, őt viszont 2022 tavaszán letartóztatták és kiadták az Egyesült Államoknak, ahol 2024-ben 45 év börtönbüntetésre ítélték több mint 400 tonna kokain terjesztése és lőfegyverekkel kapcsolatos bűncselekmények miatt.^[34] 2021-ben a puccsal eltávolított korábbi elnök felesége, Xiomara Castro nyerte a választásokat. A hondurasi Legfelsőbb Bíróság alkotmányellenesnek minősítette, és visszamenőleges hatállyal eltörölte a különleges övezetéről szóló törvényt. Válaszul a Prospera alapítója 10,775 milliárd dolláros keresetet nyújtott be Honduras ellen egy nemzetközi választottbíróshoz, azt állítva, hogy a Prospera bezárása sérti a befektetők védelmének elvét (az összeg az ország éves bruttó hazai termékének nagyjából egyharmadát teszi ki). A Prospera, melynek prospektusain mindig ugyanaz a néhány, pár éve elkészült épület látható, a barátságtalan környezet ellenére máig további terjeszkedést hirdet.^[35] Ismét bebizonyosodik: az Ember és a Jövő iránti elkötelezettség útján járva hús-vér akadályokba – emberekbe – ütközünk.

Az amerikai politika széljárása közben ismét megfordult, Honduras pedig kicsi ország. A hálózati állam technokratáinak faltörő kosa, Trump, kegyelmet adott Hernándeznek, akit 2025 decemberében szabadon bocsátottak. A hondurasi elnökválasztást is Trump embere, Nasry Asfura nyerte. Prospera valószínűleg felvirágzik.

A másik lehetőség: nem területet foglalni, hanem az állam *egészét* alakítani át egyfajta különleges gazdasági övezetté. Ennek kísérleti terepe a szomszédos El Salvador, ez a negyed magyarországi terület. A 2019-ben megválasztott elnök, Nayib Bukele technokrata szakértőkre támaszkodva 2021-ben vezette be törvényes fizetőeszköznek a bitcoint, és minden erejével támogatta a techcégek betelepülését. Az óvilág fedezetlen hitelpénz-rendszerének bátyája, az

IMF 2022 elején már szorgalmazta a bitcoin-törvény visszavonását. 2025 februárjára sikerült célt érniük. Az ország alkotmánya csakhamar módosult: a bandaháborúkat tízezrek bebörtönzésével felszámoló, népszerű elnök immár határozatlan időre újraválasztható.

Kelet-Európában a Duna nyugati partján, a horvát és szerb oldal határvitája miatt bizonytalan státuszú területen „kormányzást kutató laboratóriumként” alapított, diplomáciai elismerést váró új állam, Liberland[36] szolgál mintául. A 7 km²-es enklávét alapítója Vít Jedlička, a jobboldali liberális cseh „Szabad Polgárok Pártja” volt regionális elnöke, libertárius anarcho-kapitalista. Mint minden leendő városállamnak, fantasztikus építészeti látványtervekkel csábító weboldaluk van, befektetői konferenciákat is tartanak. Nemcsak azért, hogy a résztvevők a bitcoinról, a blokklánc-technológia segítségével központi hatóság nélkül, technikai kényszerekkel megvalósított kormányzatról, a robotikáról vagy az élet meghosszabbításáról, génmódosításról, netán a tehetségek beszippantásáról hallgassanak előadásokat. „Építsen kapcsolatokat felső szintű döntéshozókkal, kockázati tőke-befektetőkkel és globális szereplőkkel, hogy bővíthesse vállalkozását vagy építhesse a párhuzamos társadalmakat!” [37] – invitálják a résztvevőket 2026 áprilisára tervezett találkozójukra.

A technokrácia és kriptopénz

A tervezett világalakítás belső ellentmondásai sehol sem mutatkoznak meg olyan élességgel, mint a kriptopénzek területén. A fedezetlen, kamatozó hitelpénz rendszerének régóta húzódozó válsága szükségessé tenné ugyan a pénzrendszer átalakítását, a technológia fejlődése pedig lehetségessé, de kétséges, hogy az megvalósítható-e a jelenlegi rendszer haszonélvezőit kisebb-nagyobb körben tönkretévő gazdasági összeomlás nélkül. Az is kérdés, mikor, hogyan, milyen rendszer váltsa fel a jelenlegit, és az is, hogy ezt ki döntse el. A legnagyobb súlyú intézményi szereplő, az 1930-ban alapított, baseli székhelyű, de Svájcban belül is területen kívüliséget élvező

Bank for International Settlements már jó ideje foglalkozik a központi banki digitális valuták (CDBC) fejlesztésével, ami válasz lehet a kriptopénzek megjelenésére.

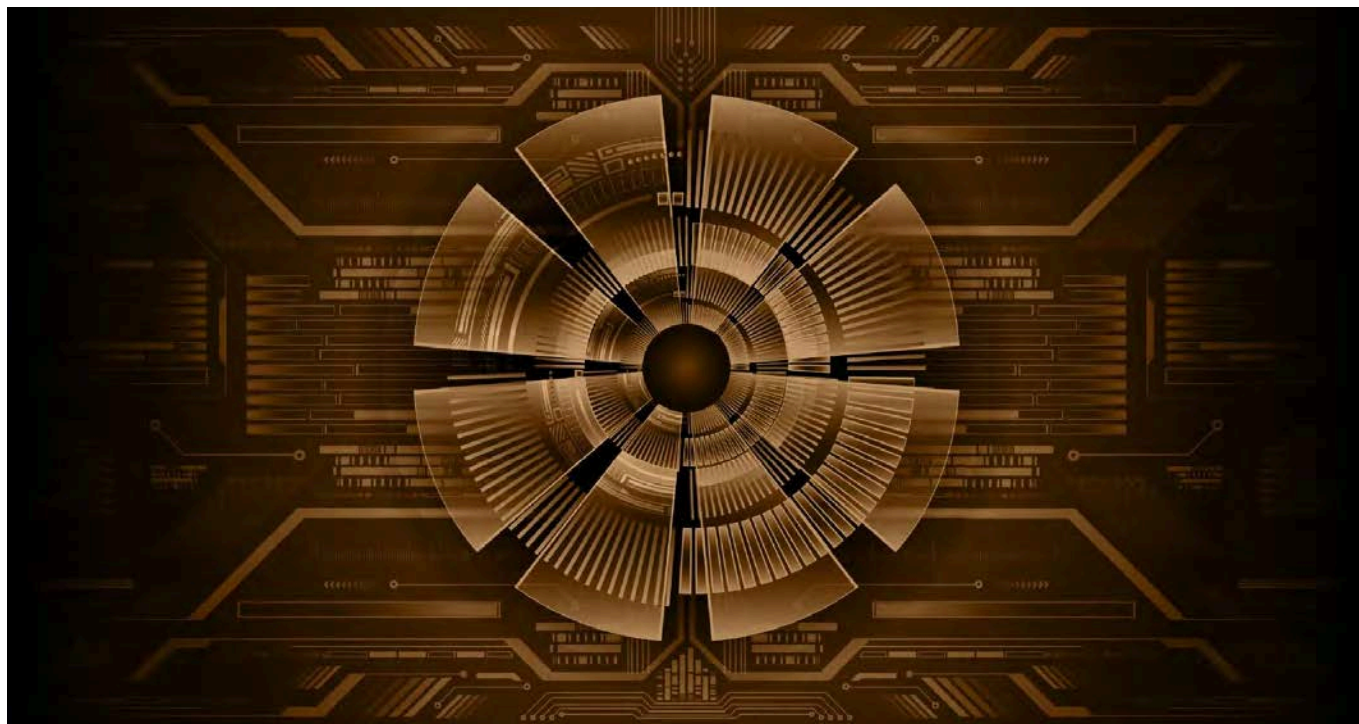

technikai kényszerek

A kriptopénzek az internet infrastruktúráját használó, a tranzakciókat kriptográfiai módszerekkel védő és hitelesítő, az úgynevezett blokklánc technológiára épülő szoftver-rendszert feltételező, azokban mozgó adatok. Első megvalósulása a 2009-ben nyílt forráskódú szoftverként elindított bitcoin. A kísérlet célja az volt, hogy központ nélküli, elosztott rendszert hozzon létre, mely harmadik fél (bank, kormány) ellenőrzése, jóváhagyása nélkül is megbízhatóan képes gazdasági csereügyletek közvetítésére. A blokklánc programozható. Alkalmos szerződések kötésére, feltételhez kötött kifizetések teljesítésére is: az államhatalmi kényszerítő eszközökkel megtámogatott törvényi szabályozás helyett a villamosperon idézett példáját követve megkerülhetetlen technikai kényszerekre alapoz.

A kriptopénzeket megjelenésükkor a szabadság megtestesítőiként ünnepelték, mondván, decentralizált rendszerük az árnyékgazdaság kiépítésénél, az adóelkerülésnél jóval többet tesz lehetővé: átalakíthatja a társadalom szerveződési mintáit.[\[38\]](#)

Nem meglepő, hogy egy ekkora hatású koncepció érdekharcok terepévé alakul. Célirányos befektetésekkel, technikai, szervezeti és piaci eszközökkel elérték, hogy a bitcoin mára gyors és biztonságos fizetőeszközből passzív, értéktároló befektetéssé váljon: így épp arra nem alkalmas már, amire létrehozták. Számos jel mutat arra, hogy szándékos eltérítésről van szó.[\[39\]](#) Nem mellékes, hogy a kriptopénz buborék-szerűen gyors értéknövekedése a technológiai kockázati tőkebefektetők vagyonát is jócskán megnövelte. Miután a súlypont elmozdult a befektetési funkció felé, a bitcoinok eloszlása ugyanolyan egyenlőtlen, mint a hagyományos pénzvagyoné: a felhasználók 1,86%-a kezében van a bitcoinok több mint 90%-a.

Miért siklottak ki próbaüzeme után az úttörő kriptovalutát?

Mert a blokklánc-technológia nemcsak központi engedélyhez nem kötött ügyletek közvetítésére alkalmas, de – épp programozhatósága miatt – a rendszeren belül megkerülhetetlen bürokratikus irányítás és hatalomgyakorlás szervezeteit is fel lehet építeni vele. Megszabható például, hogy egy pénzösszeg mire fordítható és mire nem („pántlikázott pénz”), és ezt technikailag érvényre is lehet juttatni. Ilyen hatékonyan sem a törvényi szabályozás, sem a bírság nem lenne képes kikényszeríteni a kívánt viselkedést (más kérdés, hogy a nem beszerezhető javaknak nyilván feketepiaci alakulna ki, alkalmas kerülőutakkal). A központosító szándék mindenesetre csatát nyert. A bitcoint eltérítő akció egyik szereplője, Howard Lutnick jelenleg Trump kereskedelmi minisztere.

A technokrácia és a mesterséges intelligencia

Hasonló a helyzet a robbanás-szerűen fejlődő új technológia, a mesterséges intelligencia esetében. Nemcsak a kutatás és fejlesztés beláthatatlan felgyorsítására alkalmas, de a központosított bürokratikus irányítás tervezeteibe is kiválóan beilleszthető. A kommunikáció digitális csatornába terelése roppant adattömeget (Big Data) állított és állít elő. Tizenöt évvel ezelőtt a totális megfigyelés lehetőségét felvető embert paranoid gyanakvás vádja illethette, mondván, ugyan mit lehet kezdeni ilyen mérhetetlen sok információval azon túl, hogy statisztikai trendeket nyerünk ki belőle? A mesterséges intelligencia azonban a folyamatos megfigyelés, a kiértékelés, az automatikus minősítés és cenzúrázás lehetőségét is kínálja.

társadalmi kreditrendszer

Ahogy a háborúk sem szűntek meg attól, hogy a háborúk poklát megrázó képekben folyamatosan elének vetítik, a gyors változásoktól szorongó embereknek jól eladható, ezért már ezerféleképpen megfilmesített borzongató disztópia is reális forgatókönyv. A fejlesztések pályája általában az összekapcsolódó, egymást hatványozó technológiai újítások szinergiáját követi, logikusnak tűnik tehát, hogy a jó magaviseletet díjazó társadalmi kreditrendszer, a programozható jegybanki pénz és az AI támogatta megfigyelés-ellenőrzés együttesen többféle érdeket kiszolgáló, igen hatékony irányítórendszert alkothat, és azt sem mondhatjuk, hogy ne lenne kereslet (fejlesztési forrás) rá.

Az indíték és az eszközök megvannak – már csak az alkalom hiányzik.

A technika mítosza

A Liget olvasói rendszeresen találkozhatnak Kovács Gábor, Kiss Lajos András és Z. Karvalics László technika és a társadalom viszonyát firtató írásaival. Aki legalább nagy vonalakban végig-gondol néhány ezekben felvetett kérdést, messzebb láthat a technooptimizmus és technopesszi-mizmus érzelmi alapú ítéleteinél.

Farkas Attila Márton esszéje, *A technokrata mákony* a szakember uralmát a könnyörtelen érdekviszonyokat a simára vasalt objektivitás látszata mögé rejtő hazugságként leplezi le, a politikának ugyanis „az egészel” van dolga, s ez „holisztikus”, vagy legalábbis komplex látás-módot feltételez. A szakember ezért sosem kerülhet hatalomra. Helytálló megfigyelés, de felte-hető a kérdés: vajon miért eredményes kommunikációs fogás a szakértelemre hivatkozni?

A kérdés kivezet a politika és a propaganda világából.

Sokan, sokféleképpen leírták már a posztmodern jelenség-bokrát, az atomizálódást, a nagy nar-ratívák, a magyarázó-irányadó ideológiák, az átfogó mítoszok eltűnését, a széttagolt, vélemény-

buborékjaikba zárt, s azon kívül kommunikációképtelen emberek beszűkülését – amely az egymásra tüzelő propagandák lövészárk-háborújában, az egyént nyomás alá helyező, s így kész formák (fedezékek) valamelyikébe beszorító kommunikációs térben szinte óhatatlanul bekövetkezik. Ha azonban megvizsgáljuk a technikai civilizáció emberének világképét, a felszíni széttagoltság és tarkaság mögött kirajzolódik a modernitásban gyökerező, és benne uralkodó létértelmezés, központi mítosz, felfogásmód, mely a technikai szemléletmód eluralkodásában érhető tetten. Olyan keretrendszer ez, melybe beilleszthetjük tapasztalatainkat. Honnan akkor az űr élménye? Miért terjed az „ideológianélküliség ideológiája” mellett a mítosztalanság mítosza is? Mert a mítosz rejtve marad: nem a mítosz uralkodását tapasztaljuk, hanem *a mítoszon keresztül tapasztaljuk a világot*, s közben azt hisszük, nincs mítoszunk.

Willem H. Vanderburg, a torontói egyetem professzora Jacques Ellul általa szerkesztett interjúkötetének^[40] függelékében ír egy tesztkérdés-sorozatról: „Soroljon fel öt olyan dolgot, amelyek a tudomány számára megragadhatatlanok, öt olyan dolgot, amin a technika nem tud javítani, végül soroljon fel olyan kérdéseket, amelyek nem tartoznak a politika hatókörébe.”

Akinek kalapács van a kezében, mindenhol szöveget lát.

A technika és a társadalom kölcsönhatásából kiformalódó technikai szemléletmód mindenütt problémákat, és különböző hatékonyságú megoldásokat lát, illetve a hatékonyság növekedésétől várja az előrehaladást. Általában az a tudattalan előfeltevés húzódik meg mögötte, hogy az élet és a technológia kívánalmi, érdekei, értékei lényegében egybeesnek, valahogy úgy, mint Andreessen *Techno-optimista kiáltványában*. A 20. század még a termelés mennyiségi felfutásától remélte az aranykort (bár ez a termelés fegyvereket, köztük új, tömegpusztító fegyvereket is minden korábbit meghaladó mértékben állított elő) – a 21. század, az akceleracionizmus térhódítását látva úgy tűnik, a minőségi változások felgyorsulásába veti a reményét.

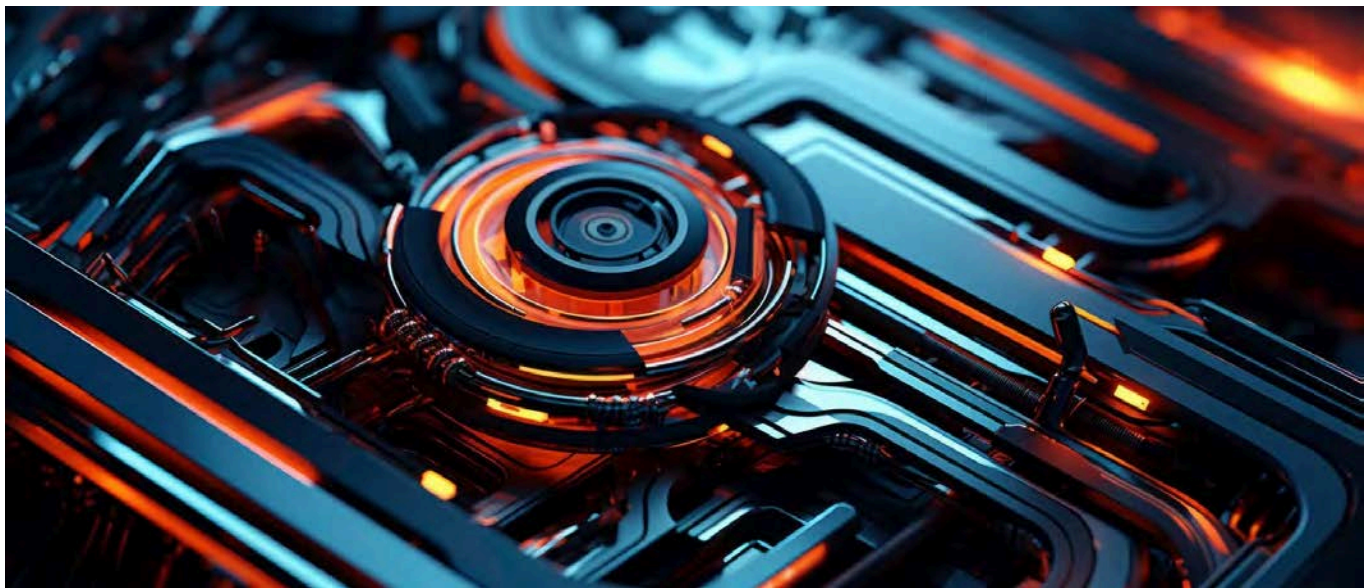

egyetemes keretrendszer

Ellul 1954-ben írt *A technológiai társadalom* című művében oldalak százain át elemzi ezt a kölcsönhatást és a szemléletmód messze gyűrűző következményeit. Heidegger valami hasonlót ragad meg, s igyekszik egy szóba tömöríteni a *Gestell* (állvány) fogalmával. A valóság a modern technológia világában sajátos módon tárul fel: mindenre kéznél levő eszközként, nyersanyagként vagy erőforrásként tekintünk. A technológia sikere és a technológiai eszközök dominanciája miatt ez a világkép elterjed, és rátelepszik a világ minden más felfogására. Eltakarja, illetve felülírja azokat. Egyetemes keretrendszert (állványt) kínál tapasztalataink elrendezéséhez és a cselekvéshez, ebben azonban az ember is csak eltárgyasulva, eszközként, nyersanyagként, erőforrásként jelenik meg.

Legyünk-e akceleracionisták – avagy öntörvényű-e a technika?

A természettudomány tárgya valamely ismétlődő tapasztalati jelenség. Az ismétlődés felismerése már eleve feltételezi, hogy a jelenségek valamely csoportjáról leválasztjuk a mellékesnek vagy esetlegesnek tekintett mozzanatokot. Kiemeljük a jelenséget a létösszefüggések változó kontextusából: körülhatárolunk és elvonatkoztatunk. Ezt persze már a nyelv is megteszi. Ezután modellt alkotunk: feltárjuk a jelenségben rejlő szabályszerűségeket. Mennél egyszerűbb a modell, s mennél hívebben adja vissza a jelenséget, pontosabban annak lényegesnek minősített vázát, annál nagyobb a tudományos értéke. A modellezés sikere mintegy visszamenőleg igazolja a „helyes” körülhatárolást.

A kiragadás, körülhatárolás (kiágyazás) műveleteit megfigyelve azt is mondhatjuk: a tudományban a korlátolttság módszertani követelmény. Ez a módszertani redukcionizmus.

Hasonlót látunk a technikai szemléletmód esetében, mely éppúgy a körülhatárolás és elvonatkoztatás műveleteire épül, de nemcsak a puszta szemlélet, a modellalkotás, hanem az ezzel összekapcsolt cselekvés területén is. Ami megvalósítható, ami működőképes, visszamenőleg igazolja a körülhatárolás, a kontextusból kiemelés jogosságát. A világhódítás sikere igazolja a hódítót és módszereit. S amit épít: *jobb*. Saját mércéje jelzi.

Ez a logika az oka, hogy a technika nagyarányú fejlesztése és alkalmazása a rá hagyatkozó társadalmakat kiszakítja korábbi életvilágukból, a preindusztriális kultúrában leképezett és felismert létösszefüggésekből – megindul a termelés, a gazdaság, majd az ember kiágyazódása és tárggyá válása.

A tudományos, illetve technikai látásmódnak, ami az erőssége, az egyben a gyengéje is. A valóságban az **A** esemény nemcsak a bennünket érdeklő **B** eseményt váltja ki (amit sikeresen modelleztünk), de **C**-t, **D**-t, **E**-t is, csak épp ezektől a vizsgálódás során eltekinttünk. Amikor a technika javallatait követve elkezdjük **A**-t előidézni **B** érdekében, szembesülünk a **C**, **D**, **E** eseményekkel is, és elnevezzük azokat szándékolatlan mellékhatásoknak. Ront a helyzeten, hogy az **A** valójában absztrakció: sokféle esemény közös jelölője, így a némiképp eltérő **A'** esemény más, **C'**,

D', E' mellékhatásokat okozhat. Más eltérések és eltérülések az alkalmazás körülményeivel függenek össze.

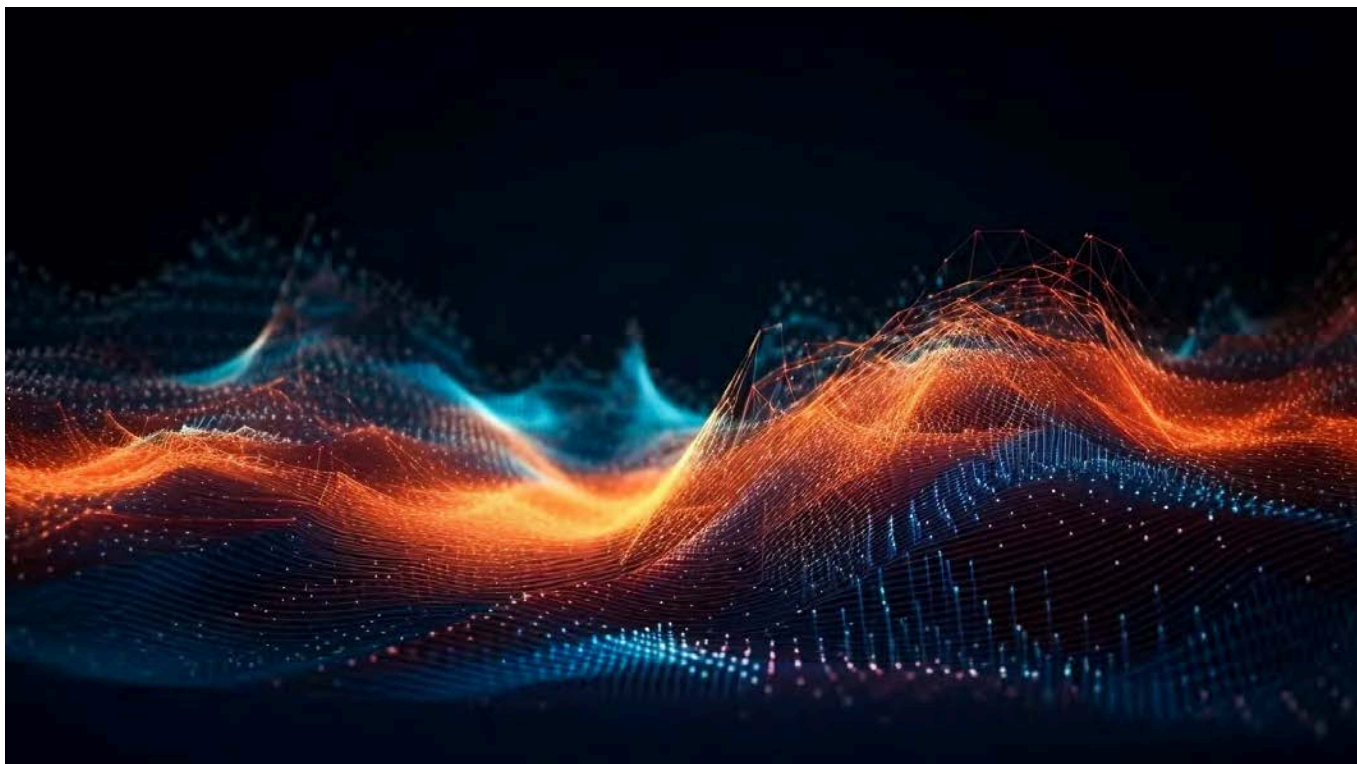
nincs visszaút

A tudomány és a technika leegyszerűsítésre törekvő módszertanának elkerülhetetlen következménye, hogy szerzett ismeretek alkalmazásakor a módszertani redukcionizmus visszaút: részben előre sejtett, részben váratlan mellékhatások jelentkeznek, amelyek nagy tömegben minőségileg új problémákat vetnek fel. Ha ezt megint technikai problémának tekintjük, és ki dolgozunk rá valamilyen megoldást, a rendszer egyfelől bonyolultabb lesz, másrészt a korrekciós mechanizmusok további mellékhatásokat okoznak. Nincs visszaút: a korrekciók és az új problémák végeláthatatlanul egymásba kapcsolódó láncot, sőt, szövedéket alkotnak. A technikai újítások persze keresztülvághatnak egy-egy gordiuszi csomót, s akkor a régi, toldott-foldott struktúra szétesik, de a folyamat ilyenkor magasabb szinten újraindul. A társadalom és a technika kölcsönhatásából sajátos, öntörvényű folyamat bontakozik ki. A mellékhatások egy része nem azonnal, csak hosszú távon mutatkozik meg, a különböző hatások és mellékhatások pedig kölcsönhatásba lépnek egymással. Úgy járunk, mint aki, bár naponta harmincféle gyógyszert szed, melyek mindegyike egy-egy részprobléma orvoslását célozza, összességében – kideríthetetlen okból – mégsem érzi magát jobban, azt pedig már nem meri megkockáztatni, hogy valamennyi gyógyszerét elhagyja.

A technika öntörvényűségének képzetét megerősíti két másik sajátossága: a hatékonyság növelésén dolgozó technika a megvalósíthatóság nyomvonalát követi, annak pedig megvan a maga belső logikája, mely az ipari forradalom óta erősebb, mint a hasznosságé. Előbb születik meg a megoldás, mint a probléma (gondoljunk a személyi számítógépek megjelenésére). A találkozó technikák hatékonyságnövelő szinergiája pedig szinte ellenállhatatlan erővel kényszeríti ki az összekapcsolásukat, akkor is, ha ez a váratlan fordulat kiszámíthatatlan következményekkel jár. A technika rendszerré szerveződik, de belső logikája nem alkalmas önkorlátozásra, önszabályozásra.

Társadalom és technika elválaszthatatlansága

„Ha minden szakszerűséget kíván, úgy mindenről csak az arra hivatott szakértők diskurálhatnak, amibe a társadalom nagy része nem szólhat bele. Így a szakértelem kultusza a társadalomnak a valódi közéletéről való leszoktatását célozza, illetőleg a társadalom nagyobbik részének – a döntés elszenvedőinek – mint 'hosszá nem értőknek' a kirekesztését saját sorsuk intézéséből” – írja egy másik tanulmányában [\[41\]](#) Farkas Attila Márton. Igaza van, mert a hatékonyság *szempontjának* meghatározása sosem technikai, hanem politikai-hatalmi kérdés. Az első világháború leendő áldozatait sem kérdezték meg, lelkesíti-e őket a mustárgáz pusztító hatásának fokozására mozgósított emberi leleményesség. A szakértelemre támaszkodni önmagában, a célok és szempontok kijelölése nélkül értelmetlenség.

Sok esetben persze, a meghirdetett célok evidensek vagy a szempontokat korábbi technikák működésének korrigálása vagy fenntartása miatt kell elfogadnunk – a társadalom és a technika ugyanis, ha akarjuk, ha nem, összeépült: közös rendszert alkotnak.

Az emberek nem pusztán a szakértelem fedezéke mögé bújt érdekcsoportok parasztvakítása és porhintése miatt érzik úgy, hogy egyre kevesebb a beleszólásuk saját életük kereteinek alakításába. A technikai szemléletmód inherens kontextusvaksága az oka, hogy a rendszerré összeálló technika válságokban, kényszerűen, „darabosan” igazodik csak a rajta kívül eső (rendszeridegen) szempontokhoz. A szabadesés tanulmányozása szempontjából mindegy, hogy ember zuhan a magasból vagy homokzsák. Mi azonban a gravitáció ismeretében sem lehetünk vakok erre a különbségre, nekünk a négyzetes úttörvényen kívül még nagyon sok egyebet is figyelembe kell vennünk.

két tévhit

A közkeletű felfogás szerint „a technika pusztán eszközöket ad a kezünkbe. Azokat lehet jól és rosszul is használni. Nincs más dolgunk, mint a technikát üdvös célok érdekében működtetni.” Aki így gondolja, két tévhit foglya: egyrészt abban a hiszemben van, hogy a társadalom ma is döntéseiben szuverén alkalmazó, tetszés szerint válogat célok és eszközök között, s maga közben érintetlen marad a technikától, másrészt feltételezi, hogy a jó és rossz hatások előre szétválaszthatók. Erről azonban szó sincs.

A komplexitás jelenlegi szintjén a változások előrejelzésében, a technikára vonatkozó jóslatokban bízni a hatások kiismerhetetlensége és a technikák egymást erősítő kölcsönhatása miatt szintén

illuzórikus. A technika uralta és formálta társadalomban ez a társadalmi változások előrejelezhetetlenségét is jelenti.[\[42\]](#)

Szemlátomást nem a technikai fejlesztésben előre rohanni nehéz – ahhoz elég a technikai gondolkodás belső logikáját követni – hanem az elért eredményeket az élet tágabb kontextusába beilleszteni.

A technológiai szingularitást váró akceleracionizmus nem megoldja, hanem összetépi a feladatlapot: egyfajta halálugrás a jövőbe. Csodavárás, messzianizmus. Ez elvezet bennünket a technikát övező mítoszok kérdéséhez.

A technika mitikus ábrázolásai

A technika fogalma Ellul értelmezésében nem azonos a géppel, a mechanikai, elektronikai invenciókkal. Az ember alkalmazkodása a technikához számos problémát szül: ezekre is technikai választ adunk: a szervezetépítést, a kiválasztást, az oktatást, általában a humán technikák kidolgozását, melyek az embereket és csoportjaikat a megváltozott viszonyok, új keretek közé illesztik. A nem humán technikák rendszere csak annyiban alkalmazkodik a társadalomhoz, amennyiben az a fejlődését biztosító infrastruktúra. A technika és a társadalom egymást alakítja, ami azt jelenti, hogy az ember is idomult a technikához: olyan létmódot alakított ki, ahol nem tudja nélkülözni, nem tudja leválasztani magáról ezt az öntörvényű, a maga céljai felé rohanó rendszert. Gyorsuló ütemű változásaihoz igazodni ugyanakkor egyre kevésbé képes: a technikai változások különböző múltbeli stádiumaihoz úgy-ahogy alkalmazkodott. Korábbi fejleményekben is csak részben megemésztett, propagandának kiszolgáltató, mitikus képekbe kapaszkodó, anakronisztikus társadalom-törmelékek élnek összezárvva egy rajtuk reménytelenül túlnőtt szisztémában, mely számukra legalább oly távoli és borzongató, mint az őskori embernek a természet vakon tomboló erői, melyeket azonban legalább volt ideje kiismerni.

A társadalom kénytelen valamiképpen felzárkózni, alkalmazkodni a technika jelenlétéhez. Hiszen ugyanez a rendszer cserébe – persze, kinek-kinek társadalmi helyzete szerint, azaz igen eltérő mértékben – nyújt kényelmet, biztonságot, korábban ismeretlen lehetőségeket. Az embert a technikai civilizáció második természetként fogja körbe: egyfajta szelektíven átértesztő határfelület, a

társadalom és a természeti világ közötti membrán, amely egyszerre választja le a társadalmat a természetről és köti össze vele. Ez a létmód alapozza meg a technikai civilizáció emberének *igenis létező* nagy narratíváját: az egyes embert mérhetetlenül meghaladó, őt megtartó, róla gondoskodó Isten helyére lépő, s funkcióit átvállaló technika mítoszát, ahol a kihívásokkal szembeesülve csak a technikai szemléletmód szerinti gondolkodás lehet az egyetlen evidens reakció.

Ez még akkor is így van, ha szembesülünk az emberéleteket követelő téves feltevések, a félre-siklott fejlesztések, megvalósíthatatlannak bizonyult grandiózus koncepciók kártételeivel. Mert ugyan mi más eszközünk volna e bajok helyrehozására, mint maga a technika?

A modernitás emberének kínált populáris kultúra sokféle kapcsolódó mítoszt állít elénk – régebben a tudományos-fantasztikus irodalom, ma elsősorban filmek formájában (melyek maguk is technológiai tűzijátékok). Humanista, technooptimista, a világ diadalmas meghódítását, takaróssabbá, szebbé-jobbá alakítását elbeszélő víziókat inkább a régi szocialista országok íróinak munkáiban találunk, de nagyságrendekkel több mítosz ábrázolja a folyamat árnyoldalát.

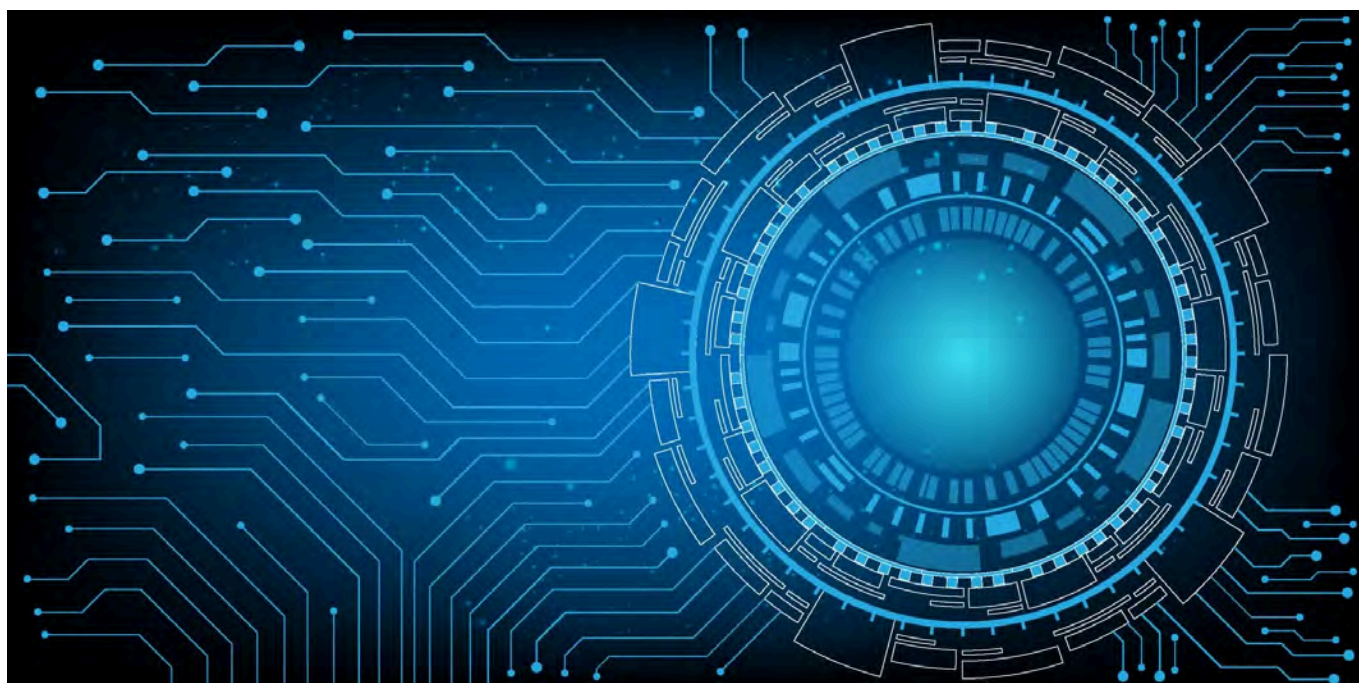
a mesék alapképletei

Elintézhetnénk annyival, hogy a szórakoztatóipart csak a bevétel érdekli, nyilván jó üzlet a rettegtetés. Ám továbbra is kérdés, miért épp *ezek* a mítoszok vonzanak ilyen széles közönséget. Miért nem dzsungelben zajló kalandos történeteket gyártanak, miért nem a sötétből előtörő vadállatoktól rettegünk, miért tűntek el a süllyesztőben a vadnyugati filmek, miért helyeződtek át a mesék alapképleteit variáló művek a világűrbe vagy mai, technikai környezetbe? A kommersz műfajok sajátos leképezői, ugyanakkor továbbformálói és terelői a technikai civilizációba ágyazott ember elfojtott kétségeinek, rettegéseinek. Egyszerre tanulmányozhatjuk bennük a tömegember félelmeit és a becsempészett ideologikus tartalmakat.

Az emberen túlnövő, neki diktáló önállósodott létszféra többnyire mitikus lényekben ölt testet – az még mindig a jobb, mint az anonim, lokalizálhatatlan borzalom.

Titkos birodalma középpontjában trónoló örült szobatudós forralja viláგuralmi terveit: bevetni készül végsőkéig tökéletesített, pusztító erejű találmányát. A Gonosz mesterkedését a kevésbé felszereltnek látszó, ám annál hősiesebb Jó (lehetőleg férfi/nő páros) az utolsó pillanatban akadályozza meg. Ez volt a fél évszázada divatozó filmtípus. A Gonosz később lokalizálhatatlanná, hálózatszerűvé, megfoghatatlanná válik, csak uralmának következményeit látjuk. A technika sötét, hideg, az ember igényei iránt rég érzéketlenné vált rendszerében, ipar-csarnokokra emlékeztető mocskos díszletek közt vegetáló nyomorult, eltorzult lények marják egymást. A technika gyorsuló előretörését az emberek visszafejlődése, elcsökevényesedése kíséri. Az emberi nem saját múltja eredményein élőködik. A nehéz idők kemény és kreatív embereket nevelnek, a kemény és kreatív emberek megteremtik a jó világot, a jó világ viszont elkényelmesedett passzív parazitákat és irreális fantasztákat nevel, akik már képtelenek a világot

fenntartani, ezért nehéz idők jönnek... Ki tudja, hol járunk, a jövőben valahol. Törzsek, alkalmi bandák, klánok csatáznak maradék energiaforrásokért. Az emberen túli technológia közegében farkastörvények uralkodnak. Az élet: harc. Ehhez a világhoz már nem biztos, hogy az ember alkalmazkodik a legjobban: új lényeket emel fölébe az evolúció. Másutt az emberagy már csak a technizált hatalom vezetékeinek végén lötyögő függelék. A hős álomvilágban éli az életét, hamis, kifejezetten a kedvéért konstruált bárgyú díszletek között, mígnem gyanakodni kezd, de akkor már késő, nincs hová menekülnie, mert nincs valódi otthona. Az emlékezet tartalma, és vele az identitás agyba ültetett, cserélhető, mások programozta modul. Az élet már csak tudattartalmak egymásutánja. Nincs nem-virtuális világ. Nincs többé se személyiség, se történelem. A világ üzemel, de mindenki eldobható és helyettesíthető. A természeti lény ősfélelmei, a lesből támadó ragadozó, a gyilkos karmok, éles fogsort villantó tátott szájak, mérgező váladékokkal fenyegető harapások új keretbe kerülnek: vagy gyökeresen más, riasztóan idegen, földönkívüli lények alkotóelemeiként, vagy ezek technológiával összeépült, szimbolikusan fémvázú változataiként. Hol idegen lények, hol a technoszféra rakja le petéit, ülteti be mikrorobotjait az ember testébe, melyek lassú érlelődés után, váratlanul jönnek világra belőle, szinte szétrobbantják a hordozójukul választott szerencsétlent, levedlik, mint kígyó a bőrét, kikelnek belőle, mint bábból a kifejlett rovar. Régebben népszerű alakzatok bukkannak elő megint a mélyből, követelve, gondoljuk újra őket: ember számára felfoghatatlan célok felé sodródó űrhajók, bennük a humán gondolkodást kiismerő és kijátszó mesterséges intelligencia, melynek fizikai teste hol az élet fenntartását szolgáló mesterséges anyaméh, hol a kompatibilitást biztosító emberszerű lény, hibrid (kiborg) vagy robot. A robot sokszor megtévesztésig hasonlít az emberre. Mássága, eltérő, sokszor emberellenes küldetése nem egykönnyen ismerhető fel.

Peter Thiel valamennyi cégét *A Gyűrűk Ura* alakzatairól nevezte el. J. R. R. Tolkien 1936 és 1949 között írt fantasztikus regénye a mindenkire kiterjedő hatalom megszerzése körül forgó mitológia: „Egy Gyűrű mind fölött, Egy Gyűrű kegyetlen, Egy a sötétbe zár, bilincs az Egyetlen”. A főhatalmat jelképező gyűrű birtokosa láthatatlanná válik, de elveszíti saját akaratát: képtelen nem élni a megszerzett hatalommal. A megfigyeléssel és adatelemzéssel foglalkozó Palantir a távolbalátó

kövekről, a haditechnikát megújító Anduril egy varázskardról, a Valar Ventures pénzügyi cég a világ rendjét őrző halhatatlan szellemi lényekről, a jelenlegi amerikai alelnökkel közösen alapított Narya Capital az egyik varázsgyűrűről kapta a nevét.

kezdetleges fehérjelény

A mai óriás techcégek vezetőit adó generáció már efféle mitológiák között nevelkedett. A poszthumanizmus és a transzhumanizmus az emberen, ezen a semmiféle eugenikával, fajnemesítéssel sem reparálható kezdetleges fehérjelényen fölényesen keresztüllépő technoevolúció víziójának programadó kibontása. Itt a történelem alanya már nem az ember. Az emberen túli magabiztosság és a fölényes hangvétel ellenére persze, ezeket a gondolatokat is emberek fogalmazzák meg embereknek. Nem más ez: azonosulás az agresszorral. A kisebbség kompenzáló fantáziája: gondolatban eggyé válni az emberen túlival, legalább képzeletben átélni annak eljövendő mérhetetlen hatalmát. Mennyire *emberi* reakció!

Karl Kraus írásával kezdtem, az ő – kissé átalakított – mondását idézem befejezésül: „Ismerem én a nagy időket, amikor még *ilyen* kicsik voltak, s egyszer megint ilyen kicsik lesznek – ha marad rá idejük.”

[1] <https://www.textlog.de/kraus/aufsaetze/weltgericht/in-dieser-grossen-zeit>

Kraus az írást a *Die Fackel* címmel kiadott, nagyrészt saját írásait tartalmazó lapjában jelentette meg, egyes passzusait később bedolgozta a magyarul 1977-ben megjelent *Az emberiség végnapjai* című terjedelmes könyvdramájába. A mű főhőse a tarka, mégis a sajtó sugallta hamis kép alapján tájékozódó (illetve a tragikus vég felé sodródó) közvélemény. Mindmáig egyedülálló naturalizmussal ábrázolja a háborús társadalom teljes keresztmetszetét (ágyútöltelékek, hadirokkantak, parancsnokok, haditudósítók, spekulánsok, hadiszállítók, politikusok, arisztokraták, költők, kávéházi Konrádok). A rövid, filmszerű snittekben mindenki a maga nyelvi közegében és a maga (általában megrendítően szűk látókörű) felfogása szerint fejt ki nézeteit és cselekszik, s ebből áll össze a nagy tragédia.

[2] Jacques Ellul: *Propaganda*

[3] Kosztolányi Dezső: *Esti Kornél*, Negyedik fejezet

[4] <https://ligetmuhely.com/klima-ketely-propaganda>

[5] Például az Európa északi országait tömörítő Északi Tanács 2026 februárjában még jelentést adott ki a Golf-áramlat szállította hőt észak felé továbbító atlanti meridionális áramlási rendszer (AMOC) összeomlásának lehetséges hatásairól, mely az átlaghőmérséklet növekedésének megállítása érdekében a szén-dioxid kibocsátásának erőteljes mérséklését tartja helyesnek. A jelentés apropóját a klímatudósok egy csoportjától 2024-ben hozzájuk érkezett nyílt levél adta (https://en.vedur.is/media/ads_in_header/AMOC-letter_Final.pdf). Az elképzelt összeomlás lehetséges hatásait simulációval érzékeltették. A levél aláírói még az IPCC 2023-as jelentését is óvatostkodónak ítélik. Ott ugyanis az áll:

„Közepes bizonyossággal állítható, hogy az Atlanti-óceán meridionális áramlási rendszere 2100 előtt nem omlik hirtelen össze.”

[6] [*Three tough truths about climate*](#)

[7] Farkas Attila Márton: [*A technokrata mákony*](#)

[8] L. Cselik Ágnes: [*Mi lesz?*](#)

[9] <https://bostonraremaps.com/inventory/technocracy-inc-technate-of-america-1940>

[10] Zbigniew Brzezinski: *Between Two Ages, America's Role in the Technetronic Era*, The Viking Press, New York, 1970

[11] <https://technocracyinc.org/>

[12] Sergey Brin and Lawrence Page: [*The Anatomy of a Large-Scale Hypertextual Web Search Engine*](#)

[13] Z. Karvalics László: Egy pozitív kiberlátomásról

[14] [*Peter Thiel az MCC Fesztven: Négyzetre emeljük a tudást!*](#)

[15] https://en.wikipedia.org/wiki/Dark_Enlightenment

[16] [*The Dark Enlightenment, by Nick Land*](#)

[17] [*Nick Land: A Quick-and-Dirty Introduction to Accelerationism,*](#)

[18] [*97 éves a Futurista kiáltvány*](#)

[19] [*Patchwork: A Political System for the 21st Century*](#)

[20] [*The Network State*](#)

[21] Kiss Lajos András: [*A lustálkodás védelmében*](#)

[22] <https://en.wikipedia.org/wiki/Neuralink>

[23] [*The Techno-Optimist Manifesto*](#)

[24] [*Marc Andreessen on AI, Tech, Censorship, and Dining with Trump*](#)

[25] https://en.wikipedia.org/wiki/Joshua_N._Haldeman

[26] Ezt onnan tudjuk, hogy 1940. október 8-án a kanadai rendőrség letartóztatta, mert a Technocracy Inc. ott illegális szervezetnek számított. Az eseményről sajtóhírt tettek közzé. <https://www.newspapers.com/article/the-leader-post-police-hold-technocrat-h/101818960/>

[27] https://en.wikipedia.org/wiki/SpaceX_Mars_colonization_program

[28] Z. Karvalics László: *Humanoid robotok. Mivégre is?*

[29] https://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_Cities

[30] Iain Davis: *City-States Without Limits – Part 1, Part 2*

[31] Ernst Bloch: *Das Prinzip Hoffnung*. Bd. 2., 1054. o, idézi Király Jenő: *A mai film szimbolikája*, 17. o.

[32] <https://www.praxisnation.com/>

[33] *'I went to Greenland to try to buy it': Meet the founder who wants to recreate Mars on Earth*

[34] *Juan Orlando Hernández, Former President of Honduras, Sentenced to 45 Years in Prison for Conspiring to Distribute More Than 400 Tons of Cocaine and Related Firearms Offenses*

[35] <https://www.prospera.co/en/solutions/manufacturing>

[36] <https://liberland.org/>

[37] <https://anniversary.ll.land/>

[38] Z. Karvalics László és Nagy Gábor Dániel: *„Prokrasztész nélküli világ? Blokklánc és társadalmi makroevolúció”, Információs Társadalom, XVII. évf. (2017) 3. szám, 7–38. old.*

[39] Ezt foglalja össze Aaron Day *Hijacking the Bitcoin* című írása, nyilvános forrásokra, hivatalos vizsgálatokra, illetve a nagy bankárokkal a techcégekkel is kiterjedt kapcsolatokat fenntartó, koncepciógyártó és hálózatszervező Jeffrey Epstein eddig nyilvánosságra hozott levelezésére támaszkodva. A bitcoin fejlesztői 2015-ig egy nonprofit szervezeten keresztül finanszírozták a rendszer fejlesztését, ez a struktúra azonban botrányok és pénzügyi problémák miatt szétesett. A finanszírozást azonnal átvette az MIT (az Egyesült Államok nagy hagyományú műszaki egyeteme és kutatóközpontja) egyik Epstein finanszírozta programja. Akkor terelték a fejlesztést más utakra, mely fizetőeszközként versenyképtelenné tette a bitcoint, befektetési célponttá alakítva.

[40] Jacques Ellul: *Perspectives On Our Age, Jacques Ellul Speaks on His Life and Work*

[41] Farkas Attila Márton: *Szittyá nacionalizmus vs. birodalmi progresszívizmus*. Az öngyarmatosítás két formája Magyarországon. Replika, 75 (2011/2. szám), 196.

[42] Z. Karvalics László: *Búcsú Arkhimédészről*

kép | vecteezy.com